

VILNIAUS UNIVERSITETAS
KOMUNIKACIJOS FAKULTETAS
KOMUNIKACIJOS IR INFORMACIJOS KATEDRA

GRAŽINA SINKEVIČ,

Tarptautinės komunikacijos magistrantūros studijų programos studentė

KOMUNIKACIJOS YPATUMAI DVIKALBĖSE ŠEIMOSE

Magistro darbas

Darbo vadovė: Dr. Laima Nevinskaitė

Vilnius, 2010

<i>Pildo bakalauro/magistro baigiamojo darbo autorius</i>	
_____	
(baklauro/magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)	
_____	
_____	
(baklauro/magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)	
_____	
_____	
(baklauro/magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)	
Patvirtinu, kad bakalauro/magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro/magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudoti kitose aukštosiose mokyklose.	
_____	
(baklauro/magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)	
Sutinku, kad bakalauro/magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus Universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.	
_____	
(baklauro/magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)	
<i>Pildo bakalauro/magistro baigiamojo darbo vadovas</i>	
Bakalauro/magistro baigiamąjį darbą ginti _____	
(įrašyti – leidžu arba neleidžiu)	
_____	_____
(data)	(bakalauro/magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)
<i>Pildo instituto/katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja</i>	
Bakalauro/magistro baigiamasis darbas įregistruotas	
_____	
(instituto/katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)	
_____	_____
(data)	(instituto/katedros reikalų tvarkytojos parašas)
<i>Pildo instituto/katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas</i>	
Recenzentu skiriu _____	
(recenzento vardas, pavardė)	
_____	_____
(data)	(instituto/katedros vadovo parašas)
<i>Pildo recenzentas</i>	
Darbą recenzuoti gavau _____	
(data)	(recenzento parašas)

Sinkevič, Gražina

Sink 99   Komunikacijos ypatumai dvikalbėse šeimose: magistro darbas / Gražina Sinkevič; mokslinis vadovas dr. L. Nevinskaitė ; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Informacijos ir komunikacijos katedra. – Vilnius, 2010. - 58p. : 13 iliustr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p 55.

UDK indeksas: 376.7:800.7:37.018.1

Raktiniai žodžiai: *Dvikalbystė, dvikalbės šeimos, komunikaciniai ypatumai, dvikalbystės mokymas.*

Magistro *darbo objektas* – dvikalbės šeimos. *Darbo tikslas* - išanalizuoti kalbų išmokymo aplinkybes bei dvikalbių šeimų komunikacinius ypatumus. *Tyrimo uždaviniai:* a) apibrėžti dvikalbystės sąvoką ir išskirti pagrindines rūšis; b) išnagrinėti dvikalbystės formavimo šeimoje aplinkybes; c) išanalizuoti kalbų išmokimo mokymo įstaigose aplinkybes; d) ištirti komunikacinius ypatumus dvikalbėse šeimose; e) išskirti pagrindinius dvikalbystės privalumus; f) išskirti galimas dvikalbystės problemas ir trūkumus; g) pateikti galimas dvikalbystės problemų sprendimo rekomendacijas.

Tyrimo metu ištirta mokslinė literatūra rodo, kad dvikalbystė yra privalumas šiuolaikinėje visuomenėje. Dvikalbystė kaip komunikavimo priemonė naudinga įvairiose gyvenimo srityse: darbe, mokykloje, artimųjų rate, buityje ir kt. Dvikalbystė padeda integruotis įvairiose visuomenėse, palaiko ryšį tarp tautų, padeda pažinti naujas kultūras ir tradicijas.

Atliktas tyrimas atskleidė tai, kad sėkmingas dvikalbystės funkcionavimas labai priklauso nuo kalbų išmokymo būdo. Labai svarbu pasirinkti, koku būdu ir kada pradėti mokytis antros kalbos: šeimoje nuo vaikystės ar mokymo įstaigoje, ar bendraujant kitokioje aplinkoje ir pan. Tyrimo metu taip pat paaiškėjo, kad dvikalbių šeimų komunikacinius ypatumus sąlygoja jų kalbinė aplinka. Tiriant iš esmės panašias šeimas (sudėtimi, išmoktomis kalbomis) išryškėjo visiškai skirtingi tų šeimų kalbiniai ypatumai, kalbos klaidos ir pan. Taip vyksta dėl to, jog jos komunikuoja skirtingoje kalbinėje aplinkoje.

Magistrinio darbo medžiaga galėtų būti naudinga tiek dvikalbėms šeimoms, tiek mokymo ir kitoms įstaigoms, dirbančioms su dvikalbėmis šeimomis, tiek visai visuomenei dažnai susiduriančiai su dvikalbyste kasdienėje aplinkoje.

TURINYS

IVADAS.....	5
1. DVIKALBYSTĖS SAVOKA.....	7
1.1. Dvikalbystės samprata.....	7
1.2. Dvikalbystės rūšys.....	10
1.3. Kalbos mokymo dvikalbystės sąlygomis ypatumai.....	13
2. KALBŲ IŠMOKIMAS DVIKALBĖJE ŠEIMOJE.....	18
2.1. Dvikalbystės formavimasis šeimoje.....	18
2.2. Dvikalbystės mokymas mokymo įstaigose.....	23
2.3. Dvikalbystės privalumai.....	27
2.4. Dvikalbystės mokymo grėsmės.....	29
3. DVIKALBIŲ ŠEIMŲ KOMUNIKACINIŲ YPATUMŲ TYRIMAS.....	35
3.1. Tyrimo metodologija.....	35
3.2. Tyrimo rezultatai.....	36
3.2.1. Anketinės dvikalbių šeimų apklausos rezultatai.....	37
3.2.2. Dvikalbių šeimų komunikacinių ypatumų stebėjimo rezultatai.....	44
3.3.3. Tyrimo apibendrinimas.....	47
IŠVADOS, REKOMENDACIJOS.....	49
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	52
PRIEDAS.....	55

ĮVADAS

2004 metais Lietuva įstojo į NATO ir į Europos Sąjungą, todėl svetimų kalbų mokėjimas įgyja nepaprastai didelę reikšmę. Dėl šios priežasties vis labiau iškyla dvikalbystės problema. Dvikalbystė, galima sakyti, tampa masiniu reiškiniu. Šių laikų daugiakalbiame pasaulyje asmens komunikaciniai gebėjimai tampa vis svarbesni, o kalbų mokėjimo kokybė tiesiogiai siejama su komunikacinių gebėjimų keliomis kalbomis ugdymu. Šiuolaikinio žmogaus pasiruošimas komunikuoti, perimti žinias, kaupti ir perteikti įvairią informaciją, teisingai suvokti žodžių prasmes bei sąvokas, naudotis kalbos šaltiniais, samprotauti žodžiu ir raštu yra jo įsitvirtinimo visuomenėje pagrindas. Komunikacijos reikmė yra akivaizdi įvairiose gyvenimo sferose bei lygmenyse ir pasireiškia labai plačiai.

Remiantis LR Švietimo ir mokslo ministerijos kasmet atnaujinamais nutarimais vis dažniau į lietuviškas priešmokyklinio ugdymo grupes ateina vaikų iš kitakalbių šeimų. Tėvai perkelia vaikus iš darželio, kur visi kalba vaiko gimtąja kalba (lenkų arba rusų), į lietuvišką darželį (grupę), nes nori, kad jis įgytų pakankamai lietuvių kalbos įgūdžių ir galėtų lankyti mokyklą valstybine dėstoma kalba. Vieni tėvai renkasi lietuvišką ugdymo įstaigą tam, kad jų vaikai nuo mažens ugdytųsi lietuvių kalba, mokytųsi lietuvių kalbos kaip pagrindinės bendravimo, mokymosi, būsimos profesijos kalbos. Kitiems, ypač atvykusiems iš užsienio, lietuvių kalbos mokymasis ir komunikacija su lietuviais – tai būdas pažinti šalį, tradicijas, kultūrą ir kartu priemonė greičiau ir natūraliau integruotis į Lietuvos visuomenę. Susidariusi situacija gana sudėtinga: šeimoje vaikas kalba viena kalba, o vaikų darželyje ugdomas ir bendrauja kita. Tai tampa dvikalbystės bei ją lydinių problemų priežastimi ir rodo, kad būtina atkreipti didelį dėmesį į dvikalbystę bei kitakalbių ugdymą.

Dvikalbystės problemos centre atsiduria mišri ar kitataučių asmenų šeima, kuri turi prisitaikyti prie šalies, kurioje gyvena normų ir taisyklių. Pastaruoju metu dauguma šių šeimų narių lanko vaikų darželius, mokyklas, kuriose kalbama valstybine kalba. Dauguma tėvų supranta, kad jų vaikai gyvens kitomis sąlygomis negu jie, ir nepageidauja, kad šie ateityje liktų visuomenės gyvenimo periferijoje. Jie nori, kad vaikai jau darželiuose mokytųsi valstybinės kalbos kaip pagrindinės bendravimo, mokymosi, būsimos profesijos kalbos. Suaugusieji dvikalbių šeimų nariai turi darbus, kur irgi yra vartojama valstybinė kalba. Todėl labai svarbu yra skirti pakankamai dėmesio tokių šeimų integracijai į visuomenę. Šiuo atveju labai svarbus yra ir pačios visuomenės nusiteikimas tokių šeimų atžvilgiu ir noras priimti jas į savo gretas.

Dvikalbystės problema nėra tokia paprasta, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, ir ji tikrai nėra vien tautinių mažumų ar mišrių šeimų, bet ir visos visuomenės problema.

Tyrimo objektas – dvikalbės šeimos.

Tiriamąjį darbo tikslas – išanalizuoti kalbų išmokimo aplinkybes bei dvikalbių šeimų komunikacinius ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti dvikalbystės sąvoką ir išskirti pagrindines rūšis;
2. Išnagrinėti dvikalbystės formavimo šeimoje aplinkybes;
3. Išanalizuoti kalbų išmokimo mokymo įstaigose aplinkybes;
4. Ištirti komunikacinius ypatumus dvikalbėse šeimose;
5. Išskirti pagrindinius dvikalbystės privalumus;
6. Išskirti galimas dvikalbystės problemas ir trūkumus;
7. Pateikti galimas dvikalbystės problemų sprendimo rekomendacijas.

Tyrimo metodai: teoriniai (mokslinės literatūros analizė, leidžianti atskleisti teorinius tiriamos problemos pagrindus), empiriniai (dvikalbių šeimų anketinė apklausa, dvikalbių šeimų stebėjimas), statistiniai (gautų duomenų pateikimas diagramų pagalba, gautų tyrimo rezultatų analizė ir pateiktų duomenų interpretacija).

1. DVIKALBYSTĖS SĄVOKA

1.1. Dvikalbystės samprata

Šių laikų daugiakalbiame pasaulyje asmens komunikaciniai gebėjimai tampa vis svarbesni, o kalbų mokėjimo kokybė tiesiogiai siejama su komunikacinių gebėjimų keliomis kalbomis ugdymu. Dvikalbystė dažniausiai atsiranda tokioje aplinkoje, kurioje kompaktiškai gyvena dviem kalbomis kalbantys asmenys. „Dvikalbystė - sudėtingas ir prieštaringas reiškinys, jo problemos nagrinėjamos lingvistiniu, pedagoginiu, sociologiniu, psichologiniu ir kitais aspektais. Dėl dvikalbystės daugiapusiškumo literatūroje nėra vieno bendro dvikalbystės apibrėžimo. Daugelis mokslininkų skirtingai apibrėžia dvikalbystės sampratą“.¹

Bendriausia prasme dvikalbystė (dvikalbiškumas, bilingvizmas) yra dviejų kalbų vartojimas, kalbėjimas dviem kalbom. Tarptautinių žodžių žodyne dvikalbystė - tai kalbų vartojimas skirtingomis bendravimo sąlygomis.² Labai panašus yra ir klasikiniu laikomas L. Bloomfieldo pateiktas *dvikalbystės* apibrėžimas, kuris sako, kad dvikalbystė yra įgimtas dviejų ir daugiau kalbų valdymas.³

Dvikalbystė M. Hinto aiškinimu – tai individo gebėjimas vienodai arba beveik vienodai gerai kalbėti ir mąstyti dviem kalbomis. Tikras dvikalbis gali laisvai, net nuo pusės sakinio pereiti iš vienos kalbos į kitą.⁴ Amerikiečių tyrėjas Mackey W. F. dvikalbystę apibūdina ne kaip kalbos fenomeną, o kaip kalbos naudojimo būdą.⁵

A. Achmanova dvikalbystę apibūdina labai siaurai. Pasak jos, dvikalbystė – tai absoliučiai vienodas dviejų kalbų mokėjimas. Tos pačios nuomonės laikosi ir autorius V. Avrorinas, kuris dvikalbystę traktuoja taipogi kaip vienodą dviejų kalbų mokėjimą, tačiau jis pažymi, kad dvikalbystė prasideda tik tada, kai antrosios kalbos mokėjimas visiškai priartėja prie pirmosios kalbos mokėjimo.⁶

J. Dešerijevs dvikalbystės sampratą apibrėžia kaip tobulą gimtosios ir antrosios kalbos mokėjimą, tačiau pabrėžia, kad antrosios kalbos mokėjimas gali būti skirtingas ir, kad vienodas abiejų kalbų mokėjimas yra labai retas. M. Michailovas dvikalbystę laiko atskiro individo arba tautos (ar jos dalies) gebėjimu bendrauti dviem kalbom. M. Vainraichas dvikalbystę supranta kaip dviejų kalbų vartojimo pakaitomis praktiką. Ir tai yra, Daukšytės manymu, geriausiai ir tiksliausias dvikalbystės

¹ DAUKŠYTĖ, Janina. *Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai*. //Pedagogika. 1998

² *Tarptautinių žodžių žodynas*. //Vilnius, 1985

³ HARDING-ESCH, E., RILEY, Ph. *The bilingual family– a handbook for parents*. – Cambridge University, 2003

⁴ HINTAS, M. *Be rožinių akinių žvelgiant į dvikalbystę*. //Mintis apie gimtąją kalbą. – Vilnius: Mokslas, 1989

⁵ WEI, L. *The Biligualism reader*. New York, 2000

⁶ JACIKEVIČIUS, Aleksandras. *Daugiakalbystės psichologija*. – Vilnius. 1970

apibrėžimas, nes nurodo svarbiausią šio reiškimo bruožą - dviejų kalbų funkcionavimą tų pačių individų bendravimo procese.⁷

Dauguma tyrėjų dvikalbystę apibrėžia kaip galimybę naudoti daugiau nei vieną kalbą. Tačiau yra tokių asmenų, kurie moka kelias kalbas ir nei viena jų nėra jiems pagrindinė ir nei vienos jų jie gerai nemoka. Tai paskatino mokslininkus siūlyti kitą dvikalbystės apibrėžimą, kaip antai: galimybė išreikšti prasmingus žodžius bent viena kalba be gimtosios kalbos, galimybė bent viena užsienio kalba skaityti, rašyti ir suprasti, pakaitinis kelių kalbų vartojimas ir t.t. Pasak Didžiosios Britanijos tyrėjo Grosjean F., įdomiausias dvikalbystės faktorius yra tas, kad kelios kalbos išeina iš to paties asmens. Ir čia labai svarbus yra komunikavimo faktorius – gebėjimas perduoti informaciją viena ar kita kalba. Tik pagrindinė problema, pasak šio tyrėjo, yra ta, kad dažniausiai vienam kontaktuojančiam asmeniui kalba yra kaip pagrindinė, o kitam ta pati kalba dažniausiai būna kaip antroji („svečio“ kalba).⁸

Viena pirmųjų daugiakalbystės problemas psichologiniu pagrindu pradėjo nagrinėti A. Jarmolenko. Ji laikėsi nuomonės, kad mąstymas ir kalba yra neatskiriami. Autorė daugiakalbystę apibrėžia kaip dviejų ar daugiau kalbų vartojimą bendraujant bei mąstant. Pasak A. Jarmolenko, daugiakalbystės raida pereina skirtingas gimtosios ir išmokstamos kalbos santykiavimo formas. Remdamasi šia teorija, ji išskiria skirtingus kalbų išmokimo variantus: gimtosios kalbos išmokimą, ankstyvąją dvikalbystę, mokyklinę dvikalbystę, kalbinės aplinkos pakeitimą ir vėlyvąją suaugusiųjų dvikalbystę.⁹

Taip pat nemažą indėlį į dvikalbystės tyrimą įdėjo N. Imedadzė. Ji dvikalbystę apibūna kaip dviejų fiksuotų kalbinių nuostatų susidarymą. Ji išskiria pagrindinius dvikalbystės kriterijus:

- Kalbinės nuostatos atsiradimas;
- Sugebėjimas kalbėti, klausyti ir skaityti antrąją kalbą.¹⁰

Dvikalbystės formavimosi eigą tyrėja apibūdina tokiomis sąvokomis:

- kalbos įsisavinimas – tai aktyvus sąmoningas ar nesąmoningas įgijimas kalbos priemonių, kurios būtinos kalbiniam bendravimui.
- kalbos išmokimas – tai objektyviai egzistuojančių kalbos struktūrų perėjimas į subjekto savastį, kalbinės nuostatos plėtojimas ir tikslinimas.
- kalbos mokėjimas – gebėjimas suprasti ir kalbėti ta kalba.¹¹

⁷ DAUKŠYTĖ, Janina. *Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai. //Pedagogika. 1998*

⁸ GROSJEAN, F. *Individual bilingualism. In The Encyclopedia of Language and Linguistics. Oxford: Pergamon Press, 1994*

⁹ DAUKŠYTĖ, Janina. *Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai. //Pedagogika. 1998*

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Ten pat.

Kiekvienas autorius pateikia skirtingą dvikalbystės sampratą. Apibendrinus galima būtų teigti, kad dažniausiai vartojama „dvikalbystės“ - kaip atskirų asmenų mokėjimo bendrauti dviem, trim ir t. t. kalbomis - sąvoka. Kalbant apie Lietuvos praktiką dvikalbystės klausimu, reiktų pabrėžti, kad „dvikalbystės“ terminas lietuvių kalboje pradėtas vartoti šešto dešimtmečio pabaigoje. Daugikalbystės reiškinių Lietuvoje įvairiuose žmogaus amžiaus tarpsniuose yra tyrinėjęs A. Jacikevičius. Pasak A. Jacikevičiaus, susidarius specifinėms sąlygoms, atsiranda poreikis įvardinti tikrovės objektus ir bendrauti ne vienos, o dviejų kalbų priemonėmis, ir taip formuojasi dvikalbystė.¹²

A. Jacikevičius ir J. Daukšytė savo veikaluose dvikalbystės sampratą pateikia siauresne ir platesne reikšme. Siauresne prasme *dvikalbystė* traktuojama kaip sklandus gimtosios ir antrosios kalbos mokėjimas, absoliučiai vienodas dviejų kalbų mokėjimas. Čia antrosios kalbos mokėjimas turi visiškai priartėti prie pirmos kalbos mokėjimo lygio, tačiau šioje vietoje reiktų išsiaiškinti, kokie yra sklandaus kalbų mokėjimo kriterijai. Juk ne visada gimtąją kalbą mokame labai sklandžiai, o kitą valdome prasčiau. Kalbant apie dviejų kalbų mokėjimo lygį, reiktų paminėti V. Avrorino dvikalbystės tipus: *pilnoji dvikalbystė* (kai mokant abi kalbas, gebama jomis ir mąstyti) ir *adekvačioji dvikalbystė* (kai abi kalbos vartojamos sklandžiai, tačiau mąstoma vienos kalbos pagrindu). Panašiai teigia ir autorius J. Dešerijevs. Jis teigia, kad, ko gero neįmanoma absoliučiai vienodai mokėti kelias kalbas. Vis tiek viena kalba (dažniausiai gimtoji) visada bus kaip pagrindinė, o kitos papildomos (užsienio kalbos). Jo manymu, pagrindinė kalba visada bus geriau įvaldyta bet koku pagrindu (žodžiu, raštu) nei bet kuri kita kalba.¹³

Plačiąja prasme *dvikalbystė* traktuojama kaip mokėjimas (gebėjimas) dviejų kalbų priemonėmis naudotis skirtingose bendravimo sferose (mokslinėje, buitinėje ir pan.). V. Rozencveigas kalba apie gebėjimą skirtingose situacijose laisvai pereiti iš vienos kalbos į kitą. Autorius neakcentuoja kalbų vartojimo taisyklingumo. Pasak jo, nėra labai svarbu tai, ar vienoje, ar kitoje situacijoje bus panaudotas tinkamas linksnis, ar nepadaryta gramatinių klaidų ir pan. Jo nuomone, svarbiausia yra tai, kad asmuo sugebėtų suprasti ir sklandžiai kalbėti viena ar kita kalba.¹⁴

Kai kurie žmonės kalba tam tikra kalba, tačiau ja neskaito ir nerašo. Kiti klauso ir skaito antrąją kalbą, tačiau nekalba ir nerašo ja. Vieni gerai supranta kalbą vienoje situacijoje, tačiau tas pats kontekstas gali likti nesuprantamas kitose situacijose. J. Daukšytė, išanalizavusi įvairių autorių požiūrį į dvikalbystę, teigia, kad „dvikalbystė laikytinas individo gebėjimas kalbinėje veikloje, atitinkančioje

¹² JACIKEVIČIUS, Aleksandras. *Daugikalbystės psichologija*. – Vilnius. 1970.

¹³ DAUKŠYTĖ, Janina. *Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai*. //Pedagogika. 1998

¹⁴ JACIKEVIČIUS, Aleksandras. *Daugikalbystės psichologija*. – Vilnius. 1970, Daukšytė J. *Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai*. //Pedagogika. 1998

skirtingų kalbinių situacijų reikalavimus, bendravimo tikslu realizuoti skirtingais būdais ir priemonėmis suformuotas ir suformuluotas mintis“.¹⁵

Kalbant apie lietuvių autorius dar reikėtų paminėti A. Mazolevskienę. Ji „dvikalbystę“ apibūdina kone plačiausiai ir teigia, kad dvikalbystė - tai:

- individo gebėjimas, mokant dvi ar net kelias kalbas, „persijunginėti“ iš vienos kalbos į kitą;
- individo gebėjimas bendrauti skirtingose kalbinėse situacijose adekvačiai realizuoti skirtingais būdais ir priemonėmis suformuotas ir suformuluotas mintis;
- pažintis su abiejų kalbų kultūromis.¹⁶

Taigi, apibendrinant galima būtų pasakyti, kad dvikalbystė neapsiriboja tik dviejų ar daugiau kalbų mokėjimu. Dvikalbystės sąvoka yra kur kas platesnė. Į dvikalbystės sąvoką įeina ir asmens gebėjimai mokėti ir naudoti kalbas, asmens gebėjimai mąstyti skirtingomis kalbomis, asmens gebėjimai nuo vienos kalbos pereiti prie kitos. Todėl dvikalbystės raiškos komunikacijos procese tyrimas yra be galo svarbus ir reikalingas.

1.2. Dvikalbystės rūšys

Dvikalbystės problemas nagrinėjantys autoriai, siekdami geriau išnagrinėti šį reiškinį, klasifikuoja dvikalbystę į skirtingus tipus ir rūšis. Pagrindiniai kriterijai, kuriais remiantis sudaromos vienokios ar kitokios klasifikacijos, yra: kalbų išmokimo būdai; dviejų kalbėjimo mechanizmų santykis individo sąmonėje; kalbų mokėjimo lygis; kalbų mokymosi amžius.

Visų pirma reikėtų pradėti nuo pačios kalbos klasifikacijos. Kalbant apie dvikalbystę naudojama:

- Pirmoji arba pagrindinė kalba – tai kalba, kurią asmuo laiko savo kalba, kuria bendrauja nuolat, t.y. kalba, kuria jis naudojasi kaip prioritetine. Pagrindinė kalba paprastai būna pirma pagal įsisavinimo laiką.
- Antroji arba šalutinė kalba – tai kalba, kuria asmuo naudojasi tik tam tikrais atvejais, skirtingose situacijose kaip susikalbėjimo priemone ir pan. Ši kalba dažniausiai įsisavinama jau turint tam tikrus pagrindinės kalbos pagrindus.¹⁷

---

¹⁵ JACIKEVIČIUS, Aleksandras. *Daugiakalbystės psichologija*. – Vilnius. 1970, Daukšytė J. *Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai*. //Pedagogika. 1998

¹⁶ MAZOLEVSKIENĖ, Aldona. *Dvikalbystės problemos ikimokykliniame amžiuje*. //Pedagogika. – T. 53 (2001)

¹⁷ СИГУАН, Мигель., МАККИ, У.Ф. *Образование и двуязычие*. Москва, 1990

Dvikalbiai asmenys, plačiai vartojantys abi kalbas, dažniausiai nežino, kuri kalba yra pagrindinė kalba. Daugeliui, ypač tiems, kurie dvi kalbas vartoja nuo vaikystės, ta antroji kalba taip pat tampa pagrindine.

Taigi, visos dvikalbystės klasifikacijos pagrinde sudarytos pagal pirmosios ir antrosios kalbos išmokymo santykį. Čia pirmiausia reikėtų paminėti L. Ščerbos nustatytus, ir galima sakyti, klasikinius laikomus dvikalbystės tipus, kuriuos lemia antrosios kalbos išmokymo būdas:

1. *grynoji dvikalbystė* – formuojasi bendraujant praktiškai (pvz. šeimoje, draugų rate ir pan.). Grynasis dvikalbystės tipas susiformuoja praktiškai bendraujant su asmeniu, kuris nemoka vienkaltos kalbos. Čia dvi kalbos nėra susijusios jokiais tiesioginiais ryšiais.

2. *mišri dvikalbystė* – formuojasi specialaus mokymo būdu (pvz. ikimokyklinio/mokyklinio mokymo įstaigose). Mišrusis dvikalbystės tipas formuojasi abejoms kalboms jungiantis į vieną asociacijų sistemą. Mišrioji dvikalbystė siejama su antros kalbos žodžių siejimu su jų reikšmėmis, mokantis gramatinių taisyklių. Todėl nekyla jokių sunkumų verčiant iš vienos kalbos į kitą.¹⁸

Šia tipologija remiantis išplaukia ir V. Lamberto suformuluoti, tik kiek plačiau apibrėžti, dvikalbystės tipai:

1. *koordinuota dvikalbystė* – čia kiekviena kalba yra atskira ir nepriklausomai viena nuo kitos jungiasi su semantiniu turiniu. Koordinuota dvikalbystė formuojasi labiau praktinio kalbos įsisavinimo keliu.

2. *subordinuota dvikalbystė* – čia vienos kalbos reiškiniai siejasi ir persipina su kitos kalbos reiškiniais, kiekviena kalba su savitarpio vertimų pagalba dažnai jungiama su tuo pačiu semantiniu turiniu. Subordinuota dvikalbystė formuojasi labiau mokyklinio kalbų mokymo keliu¹⁹

Tyrėja N. Imedadzė plačiau išnagrinėjo V. Lamberto suformuluotus dvikalbystės tipus, juos išplėsdama ir išskirdama keturis dvikalbystės potipius:

1. subordinuota dvikalbystės, kuriai būdingas menkas abiejų kalbų mokėjimas.
2. subordinuota dvikalbystė, kai vyrauja gimtosios kalbos sistema ir kuriai būdingas geras gimtosios kalbos mokėjimas.
3. koordinuota dvikalbystė, kai vyrauja gimtosios kalbos sistema, o antrosios kalbos mokėjimas palyginti menkas, tačiau abi kalbų sistemos yra autonominės.
4. koordinuota dvikalbystė, kai kalbų mokėjimo lygis artimas monolingvo kalbų mokėjimo lygiui, t.y. kai nėra kalbų interferencijos.²⁰

¹⁸ JACIKEVČIUS, Aleksandras.. *Daugiakalbystės psichologija*. – Vilnius. 1970

¹⁹ JACIKEVČIUS, Aleksandras. *Daugiakalbystės psichologija*. – Vilnius. 1970.

Dar viena pagrindine laikytina dvikalbystės klasifikacija pateikiama A. Jacikevičiaus ir J. Daukšytės veikaluose, kur dvikalbystė pagal kalbų išmokymo eiliškumą skirstoma į:

- *Ankstyvąją dvikalbystę* – kai abi kalbos išmokstamos kartu, vienu metu (dvikalbystė šeimoje). Tiek viena, tiek kita kalba yra gimtoji.

- *Vėlesniąją dvikalbystę* – kai antrosios kalbos išmokstama jau susiformavus pirmosios – gimtosios kalbos įgūdžiams. „Vienakalbiai vaikai apie trečiuosius gyvenimo metus, kai gimtoji jų kalba jau pakankamai sustiprėjusi, su kaimynystėje gyvenančiais, kita kalba kalbančiais vaikais ar pradeda lankyti darželį, kur užsiėmimai vyksta ne šeimos kalba. Atsiradus poreikiui susižinoti su žaidimo draugais, darželio darbuotojais ir vaikais, pamažu prie pirmos kalbos prisijungia antroji ir taip formuojasi vėlesnioji dvikalbystė“.²¹

Dvikalbystės formavimosi būdų požiūriu dvikalbystė skirstoma į:

- *Stichinę dvikalbystę* – kai kalbos išmokstama nuolat girdint dvi kalbas (pvz., kai abu tėvai kalba su vaiku tai viena, tai kita kalba).

- *Organizuotąją dvikalbystę* – dvikalbystės formavimas ankstyvame amžiuje metodu „vienas asmuo – viena kalba“, kai šeimoje vienas iš tėvų su vaiku kalba viena kalba, o kitas – kita, paprastai savo gimtąja kalba.

- *Mišriąją dvikalbystę* – „Pasireiškia tada, kai šeimoje, bendraujant su vaiku, laikomasi (...) kalbų izoliavimo principo („vienas asmuo – viena kalba“), tačiau už šeimos ribų šio principo nesilaikoma. Tiek su suaugusiais, tiek su bendraamžiais vaikas bendrauja ir viena, ir kita kalba, o formuojantis vėlesniajai dvikalbystei, mišrusis kalbų mokymosi būdas pasireiškia tada, kai vaikas antrosios kalbos mokosi organizuotoje mokykloje ir tuo pat metu, atsiradus būtinumui, šia kalba ima bendrauti už mokyklos sienų.“²²

J. A. Fišmanas dvikalbystę išskiria dar funkciniu pagrindu į du tipus:

- sudėtinė dvikalbystė – būdinga tokia dvikalbystė, kai abi kalbos dažniau ar rečiau naudojamos pakaitomis ne visose, o tik tam tikrose tose pačiose situacijose;

- koordinacinė dvikalbystė - būdinga tokia dvikalbystė, kai abi kalbos vartojamos pakaitomis įvairiose gyvenimo situacijose.²³

---

²⁰ DAUKŠYTĖ, Janina. *Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai. //Pedagogika. 1998*

²¹ DAUKŠYTĖ, Janina. *Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai. //Pedagogika. 1998*

²² JACIKEVIČIUS, Aleksandras. *Daugiakalbystės psichologija. – Vilnius. 1970, Daukšytė J. Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai. //Pedagogika. 1998*

²³ FISHMAN, J.A. *Language Loyalty in the United States, The Hague, 1966*

Iš visų aukščiau paminėtų dvikalbystės rūšių matyti, kad pagrindinį dėmesį reikėtų atkreipti į tai, kokių būdu yra mokomasi dviejų kalbų, ar jų mokytasi nuo gimimo lygiagrečiai, ar viena kalba pagrindinė, o kita išmokta iš šalies. Lygiai taip pat svarbu išnagrinėti, kaip dvi kalbos naudojamos viena šalia kitos: ar abi vienodai, ar abi vyrauja ir pan.

1.3. Kalbos mokymo dvikalbystės sąlygomis ypatumai

Dauguma anksčiau minėtų klasifikacijų yra sudarytos remiantis kalbų išmokimo būdo kriterijumi, todėl tikslinga būtų panagrinėti dviejų kalbų išmokimo sąlygas.

Autorė A. Liublinskaja išskiria 7 kalbėjimo raidos etapus:

1. klegėjimas (4-6 mėn.);
2. čiauškėjimas (6-10 mėn.);
3. pirmųjų žodžių išmokimas (11 mėn.- 1m.6 mėn.);
4. žodžio apibendrinamosios reikšmės supratimas, paprastų gramatinių formų išmokimas (1m. 6 mėn.-2m.);
5. vadinamosios situacinės kalbos plėtojimas, žodyno gausėjimas (2-3m.);
6. vidinio kalbėjimo atsiradimas (4-5m.), sudėtingesnių gramatinių struktūrų įvaldymas (4-6m.);
7. rašytinės kalbos išmokimas, tolesnis loginio kalbėjimo plėtojimas.²⁴

Remiantis įvairiais fiziologinių ir psichologinių tyrimų duomenimis, žmogaus mąstymo turinys tam tikrų ženklų pavidalu yra užkoduotas ir saugomas atminties saugyklose. Gimtoji kalba čia yra traktuojama kaip pirminis ir pagrindinis kodas, kuriuo mąstymo turinys išreiškiamas kalbėjimo metu. Todėl būtent gimtosios kalbos raida ir tikslingas jos ugdymas turi lemiamos įtakos mąstymo raidai. Dvikalbystės atveju šalia gimtosios kalbos sistemos yra perimama svetimų kalbos sistema. Mąstymas automatiškai tampa siejamas su skirtingų kalbų ženklais. Dvikalbiui tenka išmokti daugiau žodžių, perimti dvi gramatines sistemas. Dėl to svetimų kalbos rašymo įgūdžių formavimas kaip ir visos svetimų kalbos mokymasis turėtų būti paremtas jau turimais gimtosios kalbos pagrindais. Lygiai taip pat elgtis rekomenduojama ir komunikavimo procese. Komunikacinę kompetenciją siūloma ugdyti remiantis gimtosios kalbos patirtimi.²⁵

Kalbant apie gimtosios ir antrosios kalbos mokymąsi, reikėtų paminėti L. Vygotskį. Jis tyrė gimtosios ir antrosios kalbos išmokimo ypatumus. Autorius teigė, jog gimtosios kalbos mokymasis

²⁴ DAUKŠYTĖ, Janina. *Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai. //Pedagogika*. 1998

²⁵ ŠERNAS, Vytautas. *Svarbi metodologinio kalbų mokymosi modelio dimensija*. Vilnius, 2006

vyksta „iš apačios į viršų“. Tai reiškia, jog pirmiausia išmokstama elementarių kalbos savybių ir vėliau jos rutuliojamos į sudėtingesnes formas, susijusias su gramatiniu įsisavinimu ir laisvu kalbėjimu. Tuo tarpu mokantis antrosios kalbos, išmokimas vyksta „iš viršaus į apačią“. Tai reiškia, jog pirmiau formuojasi sudėtingesnės kalbos savybės, išmokstama suvokti, ir tik po to reiškiasi elementarios kalbos savybės – kalbos vartojimas. Tačiau šią nuomonę galima būtų vertinti kritiškai, kadangi labai daug kas priklauso nuo mokymosi būdo. Jei pvz. antrosios kalbos mokomasi šeimoje lygiagrečiai su pagrindine kalba, labiau tikėtina, jog antrosios kalbos mokymasis taip pat vyks „iš apačios į viršų“.²⁶

Pasak daugelio tyrėjų (N. Žinkinas, A. Leontjevas, T. Riabovas, T. Zimniaja), esant ankstyvajai dvikalbystei, pagrindinis veiksnys, skatinantis vaiką mokytis dviejų kalbų, yra *poreikis bendrauti*, siekimas bendravimu patenkinti vienokius ar kitokius poreikius. Poreikis bendrauti yra svarbiausias veiksnys, skatinantis ir vėlesniąją dvikalbystę. Vaikas stengiasi mokytis antrąją kalbą kaip bendravimo priemonę. Kalbėjimas antra kalba yra tiesiogiai susijęs su vaiko veikla ir nėra suvokiamas kaip tai, kas egzistuoja atskirai, nesusiję su elgesiu. Vaiko elgesys paprastai nukreiptas į tam tikrą tikslą, tą tikslą pasiekti padeda kalbinės priemonės. Kitas svarbus veiksnys yra *grįžtamosios kalbinės ryšys*. Tiek ankstyvosios, tiek vėlyvosios dvikalbystės atveju antroji kalba išsaugo savo pagrindines funkcijas: bendravimo ir apibendrinimo. Antroji kalba, šiuo atveju kaip ir pirmoji, yra visuomeninės patirties ir minčių raiškos priemonė. Ir mokantis antrąją kalbą yra tenkinami ir plėtojami pažintiniai, komunikaciniai ir kitokie vaiko poreikiai. Pagrindinis skirtumas yra tik tas, kad antros kalbos mokomasi jau susiformavus tam tikram kalbėjimo pirmąją (gimtąją) kalba lygiui, todėl jau yra suvokiama, kad mokomąsi ne gimtąją kalbą.²⁷

Kalbų išmokimo sėkmę lemia daug veiksnių, kurie išskiriami į kelias grupes:

- socialiniai veiksniai – kalbos vartojimo tikslai ir priežastys, bendravimo sritys, funkcijos, kurias individas turi atlikti, priklausymo kalbinei grupei pobūdis (teritorinis, profesinis ir pan.)
- psichologiniai veiksniai – kalbos išmokimo motyvacija, savos kalbinės veiklos rezultatų žinojimas, teigiamas pastiprinimas ir pan.
- metodiniai veiksniai – mokymo metodai ir būdai, mokomosios medžiagos atranka ir organizavimas;
- individualūs veiksniai – individualios savybės.²⁸

Svarbiausia yra paskutinė individualių veiksnių grupė, nes į šią grupę įeina asmens gebėjimas mokytis kalbų. Gebėjimas – tai galėjimas pasiekti gerą rezultatą atliekant tam tikrą veiklą

---

²⁶ Ten pat.

²⁷ DAUKŠYTĖ, Janina. *Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai. //Pedagogika*. 1998

²⁸ Ten pat.

atitinkamomis sąlygomis. Viena gebėjimų grupių yra kalbiniai gebėjimai, kurie ir užima kone svarbiausią vaidmenį mokantis antrosios kalbos.

Kita išmokimo sėkmę lemiančių veiksnių grupė – metodiniai veiksniai, kuriuos sudaro pagrindiniai kalbų mokymo arba kalbinio ugdymo modeliai. Šioje vietoje gana didelį indėlį padarė Kanados mokslinė pedagogikos mokykla, kuri įvedė *imersijos* terminą. Imersija – tai ilgalaikis besimokančiojo kalbos panardinimas į užsienio kalbos aplinką, pašalinant arba apribojant gimtosios kalbos vartojimą. Mokslinėje literatūroje sutinkamas ir kitas imersijos apibrėžimas, kaip pvz. dvikalbio ugdymo forma, kai besimokantieji kalba daugumos kalba, dalinai mokosi antros kalbos priemonėmis, dalinai – pirmos. Dažniausiai pasireiškia šalyse, kur yra dvi valstybinės kalbos.²⁹

Yra įvairių kalbų ugdymo(-si) modelių. Dauguma jų neorientuoja pedagogo formuoti grynąją daugiakalbystę, kartu ir neatsižvelgiama į vienos ar kitos šalies kultūrą mokant kelių kalbų. Kanados lingvistikos mokykla, remdamasi anksčiau minėtomis dvikalbystės rūšimis išskiria keturias pagrindines dvikalbystės formas:³⁰

1. *Pirma forma* – antros kalbos įsisavinimas tuo pačiu metu kaip ir pirmos kalbos ankstyvoje vaikystėje. Kalbos įsisavinimas tokiu būdu formuoja plataus masto dvikalbystę, kai asmuo realiai žino dvi kalbas ir abi kalbas vartoja vienodai aukštame lygyje. Priklausomai nuo aplinkybių jis laisvai pereina nuo vienos kalbos prie kitos, viduje įsisąmonina dvi kalbines sistemas, kas reiškia, jog asmuo gali mąstyti bet kuria tų kalbų.

2. *Antra forma* – kai vaikas, išaugęs vienakalbėje šeimoje, pradeda mokytis kitos kalbos, nuėjęs į mokyklą. Kalbos išmokimas tokiu būdu taipogi gali būti aukšto lygio, tačiau čia atsiranda abiejų kalbų vartojimo ir funkcijų neaiškumas (kada kokią kalbą naudoti). Be to, pirmoji kalba taip ir lieka vaikui jo asmenine ir būtinąja kalba, o antroji kalba – kaip priemonė socialiniams bendravimo įgūdžiams palaikyti.

3. *Trečia forma* – spontaniškas antrosios kalbos išmokimas. Kalbos išmokstama nuolat kontaktuojant su visuomene, naudojančia tą kalbą. Esant tokiam kalbos išmokimui, kompetencija yra ribota, tačiau kalbos kaip bendravimo priemonės pakanka. Tokioje situacijoje atsiduria suaugę migrantai šalyje, kurios kalba nėra jų gimtoji kalba.

4. *Ketvirta forma* – antros kalbos išmokimas gimtojoje šalyje tik mokykloje (kaip užsienio kalbos). Šiuo atveju kalbos vartojimo kompetencija lieka ribota. Čia kalbama apie kitos kalbos įsisavinimą ne gimtosios kalbos mokykloje. Tokioje situacijoje atsiduria tautinių mažumų arba

---

²⁹ СИГУАН, Мигель., МАККИ, У.Ф. *Образование и двуязычие*. Москва. 1990

³⁰ СИГУАН, Мигель., МАККИ, У.Ф. *Образование и двуязычие*. Москва. 1990

imigrantų vaikai, pradėję lankyti mokyklas valstybine šalis, į kurią jie atvyko kalba, kuri nėra jų gimtoji kalba.

Daug tyrimų dvikalbystės mokymo srityje atliekama Rusijos Federacijoje. Didžiojo Novgorodo pedagoginė mokykla suformulavo dvikalbystės mokymo tipologiją, susidedančią iš trijų tipų:³¹

- *Akultūracinis tipas.* Šis tipas taikomas natūralioje daugiakalbėje aplinkoje, kai yra politinės, ekonominės, socialinės, kultūrinės tautinių mažumų įsiliejimo į dominuojančią kultūrą prielaidos. Šio tipo išskirtiniai bruožai – „perkeliamoji“ dvikalbystė, kai visų dalykų mokomasi antrąja kalba (dažniausiai dominuojančios daugumos kalba), tuo tarpu atsisakant savo pirmosios kalbos arba „išsaugojamoji“ dvikalbystė, kai daugumos dalykų mokomasi antrąja kalba (valstybine), tačiau tuo pačiu išsaugoma ir savo kalba bei kultūra.

- *Izoliacinis tipas.* Šis tipas numato, jog vaikai mokomi savo gimtąja kalba, taip išvengiant akultūracijos (pripažinimo dominuojančios kultūros, pamirštant savąją) ir visiško įsiliejimo į dominuojančią visuomenę. Izoliacinis tipas visiškai atsiriboja nuo daugumos kalbos. Novgorodo pedagoginės mokyklos tyrėjų nuomone, šis tipas veda prie segregacijos, kuria apima fizinius (spec.mokyklos), psichologinius bei politinius (diskriminacija, rasizmas) komponentus.

- *Atviras tipas.* Tai yra labiausiai šiuolaikinėje Europoje paplitęs dvikalbystės ugdymo tipas. Jo tikslas – integracija į visuomeninę ir pasaulinę erdvę, tarpkultūrinis ir daugiakultūrinis mokymas.

Dar viena kalbos ugdymo modelių teorija, labai panaši į minėtą, remiasi kalbos mokymu per kultūrą. Čia yra išskiriami trys pagrindiniai kalbų mokymo modeliai:³²

- Akultūracija. Šis modelis skirtas individui prisitaikyti prie šia kalba kalbančių žmonių kultūros. Mokantis tos kalbos, antros kalbos išmokimas yra tik vienas akultūracijos aspektas. Socialiniai veiksniai yra pirminiai. Šis modelis remiasi sekančiais socialiniais veiksniais:

- a) Daugumos kalbos nariai gerbia besimokančiuosius ir laiko juos lygiaverčiais;
- b) Daugumos kalbos nariai nori, kad besimokantieji asimiliuotų vietinę kultūrą;
- c) Abiejų grupių nariai tikisi naudotis tomis pačiomis privilegijomis ir lengvatomis;

Akultūracijos modelis tarnauja nutautinimui, todėl Lietuvoje nėra priimtinas.

- Natyvacija. Šis modelis susidaro iš asimiliacijos (supanašėjimo) ir vidinės kalbos normų. Besimokantieji supaprastina kalbos mokymosi užduotį. Jie susikuria hipotezių, pagrįstų jau turimomis žiniomis apie gimtąją kalbą, kultūrą, pasaulį. Jų psichikoje susidaro viena vidinė „sava kalba

---

³¹ МИНАСОВА, К. Р.. *Двухязычие как способ культурной интеграции этнических меньшинств в многонациональном обществе.* - Санкт-Петербург, 2002

³² ŠERNAS, Vytautas. *Svarbi metodologinio kalbų mokymosi modelio dimensija.* Vilnius, 2006

ir kultūra“ ir kita „antroji kalba ir kultūra“. Gimtojo krašto kultūra sutapatinama su naujai besimokomos kalbos šalies kultūra.

- Denatyvacija. Šis modelis apima prisitaikymą prie dėstytojo, situacijos, vidinių ir išorinių poreikių, sąlygų. Besimokantysis permodeliuoja savo gimtosios kalbos sistemą pagal antros kalbos normas.

Kalbant apie Lietuvos dvikalbystės mokymą, pagrinde yra remiamasi anksčiau minėtų metodų pagrindu sudarytu Švietimo aprūpinimo centro prie LR Švietimo ir mokslo ministerijos išskirtu kalbinių ugdymu, kuris susideda iš trijų pagrindinių modelių :

1. *Submersija* – tai kalbos mokymosi būdas, kai kitakalbis, nemokantis daugumos kalbos, atsiduria grupėje, kur ugdymas vyksta tik daugumos kalba. Kitakalbiui šiuo atveju nelieka nieko kita, tik išmokti kalbėti.

2. *Pereinamojo tipo dvikalbis ugdymas* – tai kalbos mokymosi būdas, kai mažumos kalba vartojama lygiomis teisėmis su daugumos kalba. Naudojant šį mokymosi modelį, daugumos kalba galiausiai tampa pagrindine, o mažumos kalbos toliau mokomasi kaip dalyko.

3. *Imersija* – tai mokymosi tipas, naudojamas tik keliose pasaulio valstybėse. Kai šalyje (pvz. Kanada - anglų ir prancūzų) yra dvi valstybinės kalbos. Įvairiose šalies srityse dominuoja viena ar kita kalba. Tokiu atveju žinant vieną kalbą, kita patvirtinama kaip vienintelė ugdymosi kalba ir ja privalu mokintis.³³

Pastaruoju metu dauguma ugdymo įstaigų remiasi dvejomis kalbų ugdymo kryptimis: išsaugojimu ir pereinamumu. Išsaugojimas akcentuoja abiejų kalbų išsaugojimą, plėtojimą ir turtinimą. Šio mokymo proceso metu antros kalbos mokymo įgūdžiai pridedami prie jau turimo individo kalbinio багаžo. Čia skatinamas vienodas abiejų kalbų ir kultūrų vertinimas. Antroji kryptis – pereinamumas – remiasi tuo, jog visi prioritetai teikiami tik dominuojančiai kalbai ir kultūrai.³⁴

Matome, kad yra nemažai kalbų mokymo metodinių modelių, tačiau iš anksto pasakyti, kuris modelis yra geriausias, negalima. Pedagogams labai svarbu yra žinoti, kurią kalbą vartoti vienoje ar kitoje veikloje ir stengtis pasirinkti vienam ar kitam vaikui tinkamiausią kalbos mokymo modelį.

---

³³ *Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas*. – Švietimo aprūpinimo centras prie LR ŠM: Vilnius, 2004

³⁴ MAZOLEVSKIENĖ, Aldona. MONTVILAITĖ, S. *Ikimokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų kalbų ugdymo realijos: Lietuvos patirtis pasauliniame kontekste*. – Vilnius, 2007

2. KALBŲ IŠMOKIMAS DVIKALBĖJE ŠEIMOJE

Dauguma mokslininkų, pedagogų, tėvų antros kalbos išmokimą traktuoja kaip intelektualinį pasiekimą, palankią galimybę ekonominiam augimui, vystymuisi, kaip priemonę akademiniai sėkmei pasiekti. Dvikalbystė turėtų būti traktuojama kaip teigiama savybė ir auklėjimo pasiekimas. Daugiau nei vienos kalbos mokėjimas praturtina vaiko pažinimą, todėl programos, skirtos ankstyvam vaikų ugdymui, turėtų skatinti vaikų gimtosios kalbos tobulinimą ir inicijuoti antros kalbos mokymąsi.

Todėl kitakalbėse ir dvikalbėse šeimose augančių vaikų tėvai, šiuos vaikus ugdatys pedagogai turi gerai žinoti dvikalbystės formavimosi dėsningumus, būti susipažinę su organizuotos dvikalbystės formavimo metodu „vienas asmuo – viena kalba“ ir taikyti jį praktikoje. Labai svarbu yra žinoti pagrindines kalbų mokymo programas bei modelius, stengtis tinkamai juos parinkti. Būtent tai bus aptariama šioje darbo dalyje. Čia nagrinėjami kalbų mokymosi šeimoje ir mokymo įstaigoje ypatumai bei pagrindinės problemos.

2.1. Dvikalbystės formavimasis šeimoje

Kalbos mokymasis yra gana sudėtingas procesas. Reikia didelės gyvenimiškos patirties tam, kad žmogus galėtų perprasti visas subtilybes. Galbūt per trumpą laiko tarpą būtų galima kalbą išmokyti taip, kad žmogus galėtų palaikyti paprastą pasikalbėjimą (nors vienakalbis vaikas kalbą išmoksta maždaug per tris metus), tačiau pilnai įvaldyti kalbą reikia daug laiko. Mokantis kalbos, didelę reikšmę turi aplinka. Todėl įvairiuose moksliniuose šaltiniuose dvikalbystės formavimosi ištakos visų pirma yra siejamos su šeima. Šeimai atitenka kone pagrindinis vaidmuo, ugdatis antrąją kalbą. Dvikalbystė labiausiai vystosi ikimokykliniame amžiuje. *Anot S. J. Shin nors dvikalbystė turi daug akivaizdžių privalumų, vaikus auklėti dviem kalbomis yra nelengvas iššūkis, ypač jei viena iš kalbų – gyventojų mažuma.* Mokslininkė tam, kad padėtų savo vaikams išmokyti mažumos kalbą, daugumos kalba kalbančioje aplinkoje namie su savo vaikais kalba savo gimtąja kalba. Ji mano, kad jos vaikai anglų kalbos išmoks savaime, bet korėjiečių kalbos reikia mokytis šeimoje.³⁵

Taigi, tėvų kalbinis elgesys formuojant kalbą, vaikams – tarsi veidrodis. Būtent tėvų kalbinis elgesys atsispindi vaikų kalboje. Jie stengiasi atkartoti tas pačias manieras, kalbinį elgesį ir pan. Tokiu

---

³⁵ SHIN, S. J. *Kodo pakeitimo samprata ir dvikalbystės vertė. //Permainos. – 2001; Two or More Languages in Early Childhood: Some General Points and Practical Recommendations* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009m. Spalio mėn 3d.] Prieiga per internetą: <<http://www.cal.org/resources/digest/earlychild.html>>

atveju, šeimos vaidmuo formuojant kalbą, kultūrinę adaptaciją, yra be galo svarbus. Būtent šeimoje sukauptos bendravimo vienas su kitu vertybės, idėjos ir normos.³⁶

Čia galima būtų aptarti pagrindiniu laikoma kalbos mokymosi šeimoje principą: „*vienas asmuo – viena kalba*“. Šis principas reiškia, kad kiekvienas iš tėvų su vaiku kalba savo gimtąja kalba. Nagrinėjant šį principą tarp mokslininkų kilo nemažai prieštaravimų. Vienu teigimu šis principas labai geras, nes vaikas jau būdamas trejų metų vienodai moka abi kalbas ir tuo tarpu savo protiniais gebėjimais nesiskiria nuo kitų tokio pat amžiaus vaikų. Tuo tarpu kiti mokslininkai teigia, kad toks kalbų mokymas vienu metu apkrauna vaiko smegenis ir gali būti labiau žalingas nei naudingas. M. Imedadzė, tirdama kalbos mokymosi dėsningumus pagal anksčiau minėtą principą, išskyrė dvi pagrindines dviejų kalbų mokymosi stadijas:

1. Mišraus kalbėjimo dviem kalbomis stadija. Šios stadijos metu vaikas naudoja ir vienos, ir kitos kalbos žodžius vienu metu.
2. Atskirų kalbų sistemų formavimo stadija. Šios stadijos metu vaikas jau į kiekvieną tėvų kreipiasi ta kalba, kuria jie su vaiku bendravo.³⁷

Kalbant apie vaikus, tai beveik visi vaikai šeimoje įgauna tam tikrus gimtosios kalbos pagrindus, bet kurių prizmę jie suvokia pasaulį. Remdamiesi gimtosios kalbos ženklų sistema, jie viskas, kas juos supa suteikia tam tikrus vardus. Visa tai gali būti perkelta ir sėkmingai panaudota mokantis svietimos kalbos.³⁸

Manoma, kad tokia gimtosios ir svietimos kalbos naudojimo paralelė padeda ne tik lengviau valdyti gimtąją kalbą, bet ir lengviau įsisavinti svietimą kalbą. Ši taisyklė labiau tinkama tuo atveju, kai antrosios kalbos mokomasi mokymo įstaigoje kaip užsienio kalbos, o ne šeimoje kur abi kalbos yra naudojamos vienodai.

Dvikalbystės šeimoje sąlygomis abi kalbos sudaro vieną komunikacinę sistemą ir funkciškai viena kitą papildo. Atliekant Šiaurės Amerikos lietuvių kalbos vartojimą dvikalbystės sąlygomis tyrimus paaiškėjo, kad esant dvikalbystei šeimoje galimi du pagrindiniai dviejų kalbų sąveikos variantai. Pirmuoju atveju gimtoji kalba, kuri nėra valstybinė kalba, nepraranda savo prioriteto, galima sakyti lieka pagrindinė, o kita kalba, dažniausiai valstybinė lieka ribota – šalutinė. Antruoju atveju dvikalbystė pasiekia tokį lygį, kai gimtosios ir svietimosios kalbos santykis pasikeičia: šalia antrosios

---

³⁶ ЯРМИЕВА, Р.М. *Роль семьи в формировании и развитии языка* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009m. sausio mėn. 7d.] Prieiga per internetą: < <http://www.mirrossii.ru/images/pubs/2008/11/06/0000325159/yarmieva.pdf> >

³⁷ DAUKŠYTĖ, Janina. *Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai*. // *Pedagogika*. 1998; JACIKVIČIUS, Aleksandras. *Daugiakalbystės psichologija*. – Vilnius. 1970

³⁸ AMAŠIENĖ, Ž. *Gimtosios kalbos ir svietimosios kalbos mokymosi sąsajos pradinėje mokykloje*. Vilnius, 2007

(dažniausiai valstybinės) kalbos gimtoji kalba lieka kaip šalutinė ar net nykstanti kalba, o antroji kalba tampa pagrindinė.³⁹

Šias dvi kalbų variacijas paaiškinamos V. Avrorino schema: $A > Ab1 > Abn > AB$. A šioje schemoje yra pirmoji pagrindinė kalba, Ab1 ir Abn yra gerėjančios antrosios kalbos mokėjimo lygiai, artėjantys prie AB, kas reiškia dvikalbystę. Pasak V. Avrorino grynasis AB, kai abi kalbos analogiškai atlieka savo funkcijas, yra gana retas atvejis. Dažnai nutinka taip, kad dar nepasiekus AB, dvikalbystė gali regresuoti arba užsilaikyti kurioje nors stadijoje. Taigi, dvikalbystės raida gali turėti ir tokį tęsinį: $A > Ab1 > Abn > AB > BAn > BA1 > B$. Šis schemos tęsinys reiškia, kad pirmosios pagrindinės kalbos mokėjimo lygis krenta ir vėl linkstama prie vienkalybystės, tik šiuo atveju į antrosios kalbos B vienkalybystę. Tokiu atveju atsiranda nykstanti dvikalbystė.⁴⁰

Remiantis anksčiau minėtų Šiaurės Amerikos lietuvių kalbos tyrimu, galima būtų išskirti pagrindinius komunikacinius ypatumus šeimose, kurios sudaro tautines mažumas. Tokiose šeimose vaikai kūdikystės metais pagrinde girdi tik savo pagrindinę gimtąją kalbą, todėl iš pradžių auga kaip vienkalybiai. Po kurio laiko jiems atsiveria nauja komunikavimo sfera: žaidimų draugai, bendraamžiai, kalbantys gimtąją valstybine kalba. Čia atsiranda pagrindas dvikalbystei atsirasti ir plėtotis. Vaikui pradėjus lankyti mokyklą valstybine kalba, ši kalba įgauna naują socialinę vertę, šiai kalbai suteikiama informacijos kaupimo funkcija. Tuo tarpu gimtoji kalba lieka tik kaip komunikavimo šeimoje priemonė ir praranda savo socialinę vertę. Tokiu atveju santykinis dviejų kalbų mokėjimo lygis ima keistis antrosios kalbos naudai. Palaipsniui antroji kalba (valstybinė) tampa kaip pagrindinė: šia kalba pradedama bendrauti su bendraamžiais. Su tėvais dar kalbama gimtąja kalba, bet broliai ir seserys tarpusavyje pradeda kalbėti taip pat antrąja kalba. Daugelis pirmąją (gimtąją) kalbą geriau supranta negu kalba.⁴¹

Vaiko dvikalbystė formuojasi kaip savaiminis procesas, kai abi kalbos yra naudojamos šeimoje komunikacijos procese, o ne mokoma jų specialiai. Tokiu atveju vaikas į abi kalbas žiūri kaip į komunikacijos priemonę, jis būna pasiruošęs bet kuria iš tų kalbų kalbėti, išreikšti mintis ir jausmus. Palaipsniui priprantama prie abiejų kalbų, net jei žinoma, jog viena jų nėra gimtoji nei jam, nei jo tėvams. Vaikui gali pasirodyti net nenormalu, jei tėtis, kuris visada su juo kalbėjo pvz. rusiškai, staiga pradėtų kalbėti lietuviškai. Tai paaiškinama socialiniu reiškiniu, jog vaidmuo „tėtis-sūnus“ vyksta rusų kalba. Vaikas jaučia, kad būtent ši kalba ji suartina su tėčiu, jog tai jų „ypatinga kalba“. Jei tėtis kažkur

³⁹ PAŽŪSIS, Lionginas. *Šiaurės Amerikos lietuvių kalba (dvikalbystės sąlygojamų reiškinių tyrinėjimai)*. – Vilniaus Universiteto leidykla, 2009

⁴⁰ PAŽŪSIS, Lionginas. *Šiaurės Amerikos lietuvių kalba (dvikalbystės sąlygojamų reiškinių tyrinėjimai)*. – Vilniaus Universiteto leidykla, 2009

⁴¹ PAŽŪSIS, Lionginas. *Šiaurės Amerikos lietuvių kalba (dvikalbystės sąlygojamų reiškinių tyrinėjimai)*. – Vilniaus Universiteto leidykla, 2009

išvažiuoja, vaikas ilgisi tėčio ir kalbos, kuria jie bendrauja. Tokiu atveju rusų kalba vaikui primena tėtį ir asocijuojasi su juo.⁴²

Helsinkio pedagogikos mokslų daktarė Protasova E. teigia, jog mokant kalbos, nepriklausomai nuo aplinkybių, šeimoje rekomenduotina kalbėti gimtąja kalba. Bendravimas su vaiku turėtų būti pastovus, įvairialypis, reikėtų palaipsniui praturtinti žodyną naujais žodžiais ir sunkinti sakinius. Tą patį žodį rekomenduojama panaudoti kuo įvairesniuose kontekstuose ir situacijose, varijuojant juos su kitais žodžiais. Visuomet reikėtų viską, kas vyksta apibūdinti žodžiais, kalba perduodant kuo didesnę kiekį vaikui įdomios informacijos. Pagal vaiko vystymosi lygį, tėvai turėtų apimti vis naujas temas, aiškinti vaikui nepažįstamus žodžius. Viskas galėtų vykti žaidimo forma, pvz. sugalvoti kuo daugiau daiktavardžių prasidedančių viena ar kita raide; sugalvoti rungtynes; sugalvoti kuo daugiau klausimų vienam ar kitam personažui ir pan.⁴³

Anksčiau minėta autorė taip pat mano, kad labai svarbu tai, kad vaikas turėtų bendravimo partnerius – bendraamžius, vyresnius ar jaunesnius, skirtingų lyčių, kas suteiktų vaikui galimybę girdėti įvairesnius kalbos variantus, skirtingus žodžius, skirtingos tarimo manieras, gyva kalba. Kaip jau anksčiau minėta, įprasta, kad vaikas daugiau laiko praleidžia su mama, todėl ir jos kalbą labiau įsisavina. Tačiau ir tėtis gali pasiekti, kad jo kalba taip pat taptų reikšminga vaikui. Taip pat labai didelės reikšmės kalbos mokymui turi įvairios pagalbinės priemonės: vaizdinė medžiaga, knygos, spektakliai, mokomoji medžiaga. Šios priemonės visada turi būti po ranka, ir kuo jų daugiau, tuo geriau. Vaikams kartais atrodo svarbu kelis kartus pažiūrėti tą patį filmą ar paskaityti tą pačią knygą. Nereikėtų drausti tai daryti, vaikams tai yra naudinga. Tačiau nepaisant to, nereikėtų apkrauti vaiko analogiškėmis užduotimis, pastoviai reikėtų pateikti bent minimaliai ką nors naujo, sudominti vaiką.⁴⁴

Svarbu yra atkreipti dėmesį, kokie elementai vaidina pagrindinį vaidmenį kalbų mokyme, kadangi kalba per pirmuosius 10 gyvenimo metų yra labai svarbi kaip pagrindas akademiniams ir socialiniams įgūdžiams lavinti. Taip pat svarbu šiuo laikotarpiu apsispręsti kiek kalbų, vieną, dvi ar daugiau, vaikas mokysis. Išdėstyti visų faktorių, į kuriuos tėvai turėtų atkreipti dėmesį šiame laikotarpyje, nėra įmanoma, tačiau keletą pagrindinių akcentų tyrėjai vis dėl to pateikia. Taigi, jei tėvai, auginantys vaikus su dviem ir daugiau kalbų, nori, kad investicijos į vaiko dvikalbystę ar daugiakalbystę, turėtų grįžtamąjį ryšį, reikėtų atkreipti dėmesį į keletą pagrindinių punktų:

---

⁴² АГАПОВА, Т. *Билингвизм: чудо или реальность?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009m. sausio mėn. 9d]. Prieiga per internetą: <<http://www.7ya.ru/articles/3772.aspx>>

⁴³ ПРОТАСОВА, Е., *Двухязычная семья. Развитие речи ребенка*. Хельсинки, 2006

⁴⁴ Ten pat.

- Reikėtų stengtis, kad abi ar daugiau kalbų būtų vienodai naudojamos šeimoje įvairiomis aplinkybėmis. Vaikui turi būti sudaromos galimybės vienodai girdėti abi kalbas. Rekomenduojama vaikams skaityti knygas kiekviena iš kalbų, kurios yra svarbios jo gyvenime.

- Su visais vaikais reikėtų kalbėti tuo pačiu principu. Negalima pvz. su vyresnėlių kalbėti viena kalba, su mažesniuoju kita kalba. Kalba yra susijusi su emocijomis ir jei į vieną vaiką bus kreipiamasi viena kalba, į kitą kita, vaikai gali jaustis atskirti ir tai savo ruožtu gali paveikti jų elgesį.

- Reikėtų vengti staigių kalbos pokyčių, ypač su vaikais iki 6 metų. Negalima kalbėti pvz. lietuvių kalba, o po to staiga pradėti kalbėti tik rusų kalba. Tokiu atveju reikėtų pasikonsultuoti su „ekspertu“ (pvz. gydytoju, mokytoju ir pan.), kaip nuo vienos kalbos pereiti prie kitos kalbos mokymo.

- Jei mokoma vaiką su vienu iš tėvų naudoti vieną kalbą su kitu kita pagal principą „vienas asmuo - viena kalba“, reikėtų stengtis kad tik ta kalba ir būtų naudojama įvairiose bendravimo formose. Reikėtų kaip įmanoma mažinti vaiko kreipimąsi į vieną iš tėvų kita kalba. Pvz., jei norite, kad vaikas į mamą kreiptųsi rusų kalba, į tėtį – lietuvių kalba, reikėtų kaip įmanoma tai skatinti. Jei vaikas kreipėsi į jus kita kalba, rekomenduotina išversti ką jis pasakė į kalbą, kuria norima, kad į jus kreiptųsi.

- Jokiu būdu negalima kalbos mokymo padaryti problema, bausti vaiko už netinkamai pavartotą kalbą ar tam tikros kalbos neįnaudojimą. Jei pastebite, kad vaikui nesigauna kalbėti daugiau nei viena kalba, reiktų kreiptis į specialistus, kad išsiaiškinti, kokios yra kalbos vėlavimo priežastys.⁴⁵

Sukakus 3 metams, tėvams rekomenduoja imtis naujų žaidybinių priemonių kalbos mokymui, pasitelkiant knygų, garsinės ir vaizdinės medžiagos pagalbą. Šiuo laikotarpiu net naujo žaislo atsiradimas gali būti susietas su kalbos mokymu. Pvz., galima įtikinti vaiką, kad nauja lėlė atkeliavo iš Anglijos, vardas jos irgi angliškas ir kalbėti ji moka tik anglų kalba. Lygiai ta pati galima padaryti ir su naujo gyvūnėlio atsiradimu namuose. Tuomet tėvams reikėtų kreiptis į naują žaislą ar gyvūnelį taip pat anglų kalba. Kai vaikas žinos, kad naujas gyvūnelis lietuviškai nesupranta, jis taip pat bandys į jį kreiptis anglų kalba.⁴⁶

Tai tik rekomendacinės taisyklės, kaip tėvams reikėtų elgtis. Tėvai turėtų remtis savo intuicija, kas geriausia jiems ir jų šeimai.

Apibendrinant galima būtų pasakyti, kad dvikalbystė visų pirma prasideda šeimoje. Ir šis natūraliu dvikalbystės mokymu vadinamas būdas yra labai rekomenduotinas. Nes tik nuolatos bendraujant atitinkamose situacijose, t.y. komunikacijos procese, kalbos išmokstama geriausiai.

---

⁴⁵ *Two or More Languages in Early Childhood: Some General Points and Practical Recommendations* [interaktyvus] . [žiūrėta 2009 m. sausio mėn. 13d.]. Prieiga per internet: <<http://www.cal.org/resources/digest/earlychild.html>>

⁴⁶ АГАПОВА, Т. *Билингвизм: чудо или реальность?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009m. sausio mėn. 9d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.7ya.ru/articles/3772.aspx>>

2. 2. Dvikalbystės mokymas mokymo įstaigose

Anksčiau aptartą dvikalbystės mokymosi būdą galima būtų pavadinti natūraliu, t.y. kai antros kalbos išmokstama natūraliai, bendraujant šeimoje. Kitą kalbų mokymosi būdą galima apibrėžti kaip dirbtinį, kai antros kalbos išmokstama specialių programų pagalba (darželiuose, mokymo įstaigose, kalbų mokymo kursuose ir pan.). Esant specializuotam mokymui į kalbą žiūrima kaip į naują veiklą, tačiau antroji kalba nėra vertinama kaip bendravimo priemonė. Šią situaciją tyrėjai dažnai vadina dirbtine dvikalbyste.⁴⁷

Dvikalbystės ugdymas šeimoje, kai šeimoje vyrauja viena kalba, dažniausiai tampa neįveikiama užduotimi tėvams. Šiuo atveju pagrindinis vaidmuo tenka specializuotiems kalbos mokymo centrams ar vaikų darželiams ir mokymo įstaigoms. Bendravimas su bendraamžiais, įdomūs užsiėmimai, dėmesingi pedagogai ir atitinkama vaiko priežiūra visą dieną – tai pagrindiniai vaikų darželių, kuriuose mokoma antros kalbos, privalumai. Šioje vietoje tėvai susiduria su pagrindine problema: yra daug darželių, mokymo centrų, mokyklų, siūlančių panašias paslaugas. Tad kokią ugdymo įstaigą pasirinkti?

Pirmiausia reikėtų atkreipti dėmesį į užsienio kalbos mokymo metodiką. Profesionalios mokymo įstaigos be abejonės suteiks reikiamą informaciją, supažindins su mokymo metodika, išaiškins, koks metodikos tikslas ir privalumai. Tuo tarpu naujai suformuotos mokymo įstaigos, kažin ar pateiks aiškią metodiką. Antras svarbus dalykas – užsiėmimų organizavimo forma. Tai yra labai svarbu, nes tik nuo to priklauso, ar mažylis įsisavins mokomąją medžiagą. Kvalifikuotas specialistas tikrai neims dėstyti 3-5 metų mažyliams medžiagos mokykliniu lygiu. Jis įtrauks į užsiėmimą žaidimus, dainas. Kuo įvairesnę veiklą pedagogas pasiūlys, tuo didesnė tikimybė, kad vaikas įsisąmonins medžiagą.⁴⁸

C. Baker akcentuoja, jog pedagogas, ugdydamas dvikalbį vaiką, turi kalbą padaryti įdomia, linksma, vaikui suprantama. Kalba yra susijusi su bendravimu. Kalbant yra gaunama informacija, stiprinami tarpusavio santykiai, sekamos pasakos, dirbama grupelėse, žaidžiami žaidimai. Todėl pedagogo pareiga – sudaryti sąlygas, kad vaikas pajustų daug teigiamų jausmų, pajustų malonumą besimokant kalbos.⁴⁹ A. Mazolevskienė pabrėžia, kad darželiuose trūksta to, kas skatintų vaikus kalbėti - įdomios kalbinės situacijos, dėmesio jo pasakojimui. „Pasigendama tikslingo kalbos mokymo:

---

⁴⁷ АГАПОВА, Т. *Билингвизм: чудо или реальность?* [inteaktyvus]. [žiūrėta 2009m. sausio mėn. 9d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.7ya.ru/articles/3772.aspx> >

⁴⁸ АГАПОВА, Т. *Билингвизм: чудо или реальность?* [inteaktyvus]. [žiūrėta 2009m. sausio mėn. 9d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.7ya.ru/articles/3772.aspx> >

⁴⁹ BAKER, C. A. *Parent's and teachers - guide to bilingualism – Clevedon*. Philadelphia. Adelaide. 1996 m.

nederinama įvairių veiklos rūšių – žaidybinės, darbinės, intelektualinės su įdomiomis kalbinėmis užduotimis, kurios padėtų ugdyti lietuvių kalbos įgūdžius“.⁵⁰

A. Mazolevskienės teigimu, kalbos reikia mokyti pagal komunikacinį metodą: auklėtoja, dalyvaudama ugdymo procese, turi būti lygi su vaikais. Mokant kalbos turėtų pakakti praktinių pratybų viena kalba, kalbinę medžiagą siejant su konkrečia tema, kad vaikas pajęgtų ją iškart išmolti. Kalbėdami, girdėdami jau žinomus ir naujus žodžius, improvizuodami, kurdami savo dialogą, žaisdami ir vaidindami, vaikai įgis reikiamų kalbos įgūdžių“.⁵¹ Anksti pradėjusiam mokytis kitos kalbos vaikui turi būti sudarytos tokios pat sąlygos kaip ir mokantis gimtosios kalbos – nuolatinė kalbinė aplinka. „Norint išmolti kalbos, būtinos dvi sąlygos: kalbinė aplinka ir abstraktus mąstymas“⁵²

Lygiai tą patį teigia ir tyrėjas K. Gudmanas. Autorius pateikia pavyzdį, kai vaikui duodama užduotis parašyti žinutę konkrečiam adresatui. Akivaizdu, kad tai užduotis, turinti komunikacinę funkciją. K. Gudmano nuomone, ši užduotis yra kur kas vertingesnė, nei mechaninės užduotys, kurių metu vaikas perrašinėtų žodžius ar įrašinėtų trūkstamas raides. Mokiniam turi būti pateikiama įdomi juos dominanti medžiaga. Užduotys turėtų stiprinti mokinių motyvaciją. Autoriaus nuomone, siekiant efektyvaus kalbos mokymo, mokomosios užduotys turi atitikti tris pagrindines taisykles:

- Turi remtis vaikų sakytine kalba;
- Turi būti reikšmingos savo turiniu;
- Svarbiausias jų tikslas turi būti komunikacija.⁵³

Mokslininkų tyrimais taip pat yra nustatyta, kad mažam vaikui jokia kalba nėra sunki, jeigu ji yra dažniausiai girdima jo aplinkoje. Aplinka suteikia vaikui praktiškai neribotų galimybių įsisavinti kalbą dar prieš mokyklinį amžių. A. Mazolevskienės atlikti 5-6 metų dvikalbių ir kitakalbių vaikų bei jų grupių auklėtojų kalbinės veiklos stebėjimai, taip pat daugelio pedagogų, dirbančių kitakalbiu aspektu mišriuose vaikų darželio grupėse darbo patirties įvertinimas rodo, jog vyraujantis kalbinės aplinkos ir kalbinės veiklos stimuliacijos prastumas neužtikrina jų sėkmingo lietuvių kalbos mokymosi. Dažniausiai auklėtojų praktikuojamas taip vadinamas atviras metodas, kai vaikai paleidžiami savarankiškai plaukioti svetimoms kalboms jūroje ir manoma, kad jie patys padarys reikiamus apibendrinimus, kaip tai buvo su gimtąja kalba. Bet tai pavyksta ne visiems. Vieniems užtenka pabūti toje kalbinėje aplinkoje, o kitiems – ne. Pirmieji – tai „gabieji“, o antrieji – ne. Patirtis rodo, jog ugdant vaiko komunikacinę kompetenciją, auklėtojoms nederėtų laukti natūralių situacijų, kurios verstų vaiką

⁵⁰ MAZOLEVSKIENĖ, Aldona. *Dvikalbystės problemos ikimokykliniame amžiuje*. //Pedagogika. – T. 53 (2001)

⁵¹ MAZOLEVSKIENĖ, Aldona. ARBOČIENĖ, V. LAUMENIENĖ, D. *Dvikalbio vaiko lietuvių kalbos ugdymo gairės lietuviškoje darželio grupėje*. //Projektų metodas ir pedagoginės studijos. Artyn studento. //Sud. Gražienė V. – Vilnius: Gimtasis žodis. 2001

⁵² BENAĪTIS, Viktoras. *Kada gi tos kalbos mokytis*. //Dialogas. 1999. Nr.33

⁵³ AMAŠIENĖ, Ž. *Gimtosios kalbos ir svietimosios kalbos mokymosi sąsajos pradinėje mokykloje*. Vilnius, 2007

sužinoti naują žodį ir jį pavartoti. Net ir 5-6 metų vaikai dar neturi svetimų kalbų mokymosi įgūdžių, negali sąmoningai mokytis. Dėl to situacijas būtina sukurti. Bendrauti vaikai turėtų ne tik tarpusavyje, bet ir su auklėtoja.⁵⁴

Kitas svarbus aspektas yra tas, kad ne visi žmonės vienodai gabūs kalboms ir sunku iš anksto numatyti, kiek, per kokį laiką vienas ar kitas asmuo gali išmokti naują kalbą. Tačiau psichologiniais tyrimais patvirtinta, kad tik 5-8 metų vaikai turi gebėjimų išmokti antrosios kalbos tais pačiais būdais, naudodamiesi tais pačiais galvos smegenų centrais, jų aktyvinimu, kaip ir mokydamiesi gimtosios kalbos. Toks tam tikro amžiaus vaikų gebėjimas mokytis ir išmokti kalbų turi ir teigiamų, ir neigiamų bruožų: gerai yra tai, kad vienodas kalbų mokymosi tipas leidžia greičiau ir natūraliau išmokti kalbą, tačiau jeigu kalbų vartojimo sferos yra neatskiriamos, tai vaikai kalbėdami painioja vienos ir kitos kalbos žodžius, kartoja sakinyje žodžius abiem kalbomis ir pan. Vadinasi, labai svarbu yra atskirti kalbų vartojimo sferas, pavyzdžiui, šeimoje – gimtoji kalba, priešmokyklinėje grupėje – lietuvių kalba; taip pat labai svarbu tinkamai organizuoti kalbos ugdymo(si) procesą, remiantis visomis priešmokyklinio ugdymo galimybėmis, pažinti vaiko kalbinius gebėjimus, ar vaikas yra iš dvikalbės šeimos, ar dvikalbystė – jam naujas, netikėtas dalykas, ar įprastas, kasdienis reiškinys. Dvikalbystė – tai gebėjimas laisvai, natūraliai bendrauti dviem kalbomis. Tačiau dažnai pakankamai išlavėjusi yra tik viena kuri kalba.⁵⁵

JAV pedagogai siūlo dar vieną efektyvų svetimų kalbos mokymosi būdą – kasdien po 30 min skirti rašymo ir skaitymo užduotims. Ši veikla grindžiama tuo, kad grožinės literatūros skaitymas, minčių išraiška raštu suteikia vaikui galimybę patirti rašymo ir skaitymo džiaugsmą. Manoma, kad mėgstantis skaityti vaikas, skaitys kaskart vis daugiau ir daugiau ir taps geru skaitytoju.⁵⁶

Kitas svarbus aspektas, kurį akcentuoja JAV lingvistai, yra besimokančiojo amžius ir gimtosios kalbos mokėjimo lygis. Besimokančiojo amžius yra labai svarbus veiksnys, nes priklausomai nuo to reikėtų parinkti mokymo programas. Pvz. jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikams yra nepriimtinas gramatinių taisyklių mokymasis. Jaunesnių vaikų mąstymas dar nepasiruošęs tokia veiklai. Toks mokymas neskatina vaikų susidomėjimo kalba ir nėra efektyvus. Atvirkščiai, jis sukelia neigiamą požiūrį į kalbą ir kalbos mokymąsi. Jaunesniojo amžiaus mokyklinukams užduotys turi būti įdomios, skatinti jų susidomėjimą kalba, o ne mechaniškai atliekamos.⁵⁷

---

⁵⁴ MAZOLEVSKIENĖ, Aldona. *Dvikalbystės problemos ikimokykliniame amžiuje*. //Pedagogika. – T. 53 (2001)

⁵⁵ PROSNIAKOVA, H. *Paramos ir pagalbos būdai, padedantys kitakalbių šeimų vaikams ugdytis komunikavimo kompetenciją*. //Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. //Metodinės rekomendacijos. – Vilnius. 2004

⁵⁶ AMAŠIENĖ, Ž. *Gimtosios kalbos ir svetimų kalbos mokymosi sąsajos pradinėje mokykloje*. Vilnius, 2007

⁵⁷ AMAŠIENĖ, Ž. *Gimtosios kalbos ir svetimų kalbos mokymosi sąsajos pradinėje mokykloje*. Vilnius, 2007

Dauguma tyrėjų mano, kad siekiant palengvinti vaikų ugdymąsi kalbos aspektu, svetimų kalbos mokymąsi turėtų remtis jau turimomis gimtosios kalbos žiniomis. Neįmanoma išmokyti užsienio kalbos be pasitikėjimo savo gimtąja kalba, kuriuo pagrįstas. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai, pradėję mokytis svetimų kalbos, jau turi tam tikrą gimtosios kalbos mokėjimo lygį, įgytą namuose ar ikimokyklinio mokymo įstaigoje. Gimtosios kalbos pagrindu juose jau yra susiformavusi tam tikra sąvokų sistema. Kitaip tariant, pasaulį vaikas supranta per gimtosios kalbos prizmę (viskas, kas ji supa, turi savo vardus). Visa ši patirtis gali būti perkelta ir sėkmingai panaudota mokantis svetimų kalbos.⁵⁸

Lietuvoje, siekiant patenkinti skirtingus dvikalbių šeimų ugdymosi poreikius, yra siūlomi įvairūs priešmokyklinio ugdymo modeliai.⁵⁹

1. 2-3 vaikų iš kitakalbių ar mišrių šeimų ugdymas valstybine kalba priešmokyklinėje grupėje. Čia taikomas submersijos metodas. Vaikas, patenka į grupę, kur ugdymas vyksta daugumos kalba, ir yra priverstas išmokyti daugumos kalbą natūraliai bendraudamas. Tokį modelį dažniausiai pasirenka tėvai, kurie ketina leisti vaikus į mokyklas valstybine kalba. Taip pat šį ugdymosi metodą pasirenka tie tėvai, kurie žada leisti vaikus į mokyklą gimtąja kalba, tačiau nori, kad taip natūraliai bendraudami vaikai įgytų ir valstybinės kalbos žinių.

Mokslininkai ir dabar ginčijasi: ar reikia vaiką „įmesti“ į naujos kalbos terpę ir taip priversti jį išmokyti naują kalbą, ar reikia tvirtinti gimtosios kalbos pamatus pamažu integruojant ir kitą kalbą. Žinoma, jei pedagogas nemoka vaiko gimtosios kalbos (o taip dažniausiai ir būna), tai išeitis yra tik viena. Ši problema ypač aktuali JAV, kur net 14% moksleivių namuose kalba ne anglų kalba, todėl toje šalyje ir atlikta daugiausia tyrimų. Tyrimai rodo, kad vaikams daug geriau, jei visų pirma gerai išmokstama gimtoji kalba. Pavyzdžiui, Kalifornijos Carpinteria mieste buvo atliktas tyrimas, kurio metu tirti ispanų kalba kalbantys vaikai. Pirmąją vaikų grupę sudarė vaikai, kurie ėjo į „ispaniškai kalbančius“ darželius (su anglų kalbos mokymu), o antrąją – į „angliškai kalbančius“. Pradinėse klasėse daug geresnių rezultatų pasiekė vaikai, kurie ėjo į „ispaniškai kalbančius“ darželius ir mokėsi anglų kalbos kaip antrosios kalbos. Tačiau dėl visai suprantamų priežasčių tokių programų, kuriose visiems vaikams būtų galima mokytis jų gimtąja kalba, pasiūla yra neįmanoma.⁶⁰

2. priešmokyklinio ugdymosi grupė, kurių pusę sudaro kalbantys valstybine kalba, kita pusė kitakalbių. Šiuo atveju yra taikomas dvikalbis ugdymas – grupėje vienodai bendraujama abejomis

⁵⁸ AMAŠIENĖ, Ž. *Gimtosios kalbos ir svetimų kalbos mokymosi sąsajos pradinėje mokykloje*. Vilnius, 2007

⁵⁹ MAZOLEVSKIENĖ, Aldona. MONTVILAITĖ, S. *Ikimokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų kalbų ugdymo realijos: Lietuvos patirtis pasauliniame kontekste*. – Vilnius, 2007

⁶⁰ LANDSBERGIENĖ, Austėja. *Užsieniečių, atvykusių gyventi ar dirbti į Lietuvą, vaikas. //Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos*. – Vilnius, 2004

kalbomis (daugumos ir mažumos). Grupėje šiuo atveju dirba pedagogas, mokantis abi kalbas, arba du pedagogai, bendraujantys su vaikais skirtingomis kalbomis.

3. priešmokyklinėse grupėse, kuriose apie pusė kitakalbių, ketinančių lankyti lietuviškas mokyklas, ugdymas vykdomas valstybine lietuvių kalba. Kitakalbiams vaikams dalį laiko organizuojamas bendravimas ir veikla gimtąja kalba, kad būtų ugdomi kalbos gebėjimai ir išsaugomas tautinis identitetas.

4. priešmokyklinėse grupėse, kur visi vaikai iš kitakalbių ar mišrių šeimų. Ugdymas organizuojamas besimokančiųjų gimtąja kalba, bet skiriamas ir specialus laikas valstybinės kalbos mokymuisi. Šiuo atveju formuojama vėlyvoji dvikalbystė.

5. priešmokyklinėse grupėse, kur visi vaikai iš kitakalbių ar mišrių šeimų. Tačiau ugdymas organizuojamas valstybine kalba. Čia ugdymas grindžiamas imersijos modeliu.

Lietuvoje dvikalbio ugdymo idėja yra sparčiai vystoma, tačiau ją įgyvendinti dar šiek tiek sudėtinga, kadangi pedagogams dar trūksta teorinės ir praktinės patirties, sprendžiant dvikalbystės problemą.

Šiuo metu aktyviai diskutuojama, kam ir kodėl reikalingas dvikalbis vaikų ugdymas, kokie yra pozityvūs ir negatyvūs dvikalbio ugdymo aspektai, kas apsunkina ikimokyklinio ugdymo pedagogų darbą, kokie galimi problemų sprendimo būdai. „Akivaizdu, kad dvikalbis ugdymas ikimokyklinėje įstaigoje formuoja asmens dvikalbystę. Stichiškai besiformuojanti dvikalbystė nepatenkina šiuolaikinės visuomenės poreikių. Todėl reikėtų formaliai reguliuoti dvikalbystės ugdymo procesus, atsižvelgiant į vaikų amžių, psichinę ir socialinę brandą...“.⁶¹

2.3. Dvikalbystės privalumai

Dauguma mokslininkų, pedagogų, tėvų *antros kalbos išmokimą traktuoja kaip intelektualinį pasiekimą, palankią galimybę ekonominiam augimui, vystimuisi ir kaip priemonę akademinėi sėkmei pasiekti*. Pasak amerikiečių mokslininko S. Krashen, dvikalbystė turėtų būti traktuojama kaip teigiama savybė ir auklėjimo pasiekimas. Daugiau nei vienos kalbos mokėjimas praturtina pažinimą, todėl programos, skirtos ankstyvam vaikų ugdymui, turėtų skatinti vaikų gimtosios kalbos tobulinimą ir inicijuoti antros kalbos mokymąsi.⁶²

⁶¹ SKRIPLENĖ, Ramutė. *Ankstyvas valstybinės kalbos mokymas(-is) – sėkmingos socializacijos prielaida. //Ugdymo problemos. – IV (XXXI)1998*

⁶² MAZOLEVKIENĖ, Aldona. *Dėmesio – dvikalbiukai. //Mokykla. – 1999. Nr. 4*

Svarbiausias dvikalbystės privalumas akivaizdus: jei kiekviena kalba yra skirtingas pasaulėvaizdis, tai kuo daugiau kalbų žmogus žino, tuo daugiau pasaulio galimybių jam atsiveria, tuo turtingesnis tampa jo pasaulio, gamtos, daiktų matymas.⁶³

Pasak A. Mazolievskienės, dar vienas dvikalbystės privalumų yra tas, kad dvikalbiai vaikai anksčiau negu „vienkalbiukai“ įgauna kalbinį sąmoningumą, jie greičiau suvokia daugybiškumą kalboje, kuris yra taikytinas ir kitose gyvenimo srityse.⁶⁴

Pasak A. Jacikevičiaus, išmokus bent vieną svetimą kalbą, tobulėja kai kurie bendresni gabumai: dėmesio patvarumas, atminties produktyvumas, sugebėjimas atskirti svarbesnius elementus nuo antraeilių, atsiranda didesnis pasitikėjimas savo sugebėjimu mokytis ir kt. Visa tai palengvina išmokti naujų kalbų.⁶⁵

A. Jacikevičius taip teigia, kad daugiakalbystė yra socialinė būtinybė mažesnių tautų atstovams ir visiems tų profesijų žmonėms, kurių darbų vertė priklauso nuo informacijos kiekio ir jos gavimo tempų. Gyvenimas daugiakalbėje aplinkoje ir moksliniai tyrimai įtikina, kad daugiakalbiai individai turi daug pranašumų, palyginus su vienakalbiais asmenimis, nes įgijo papildomus kanalus įvairiai informacijai gauti. Todėl *daugiakalbystės plitimą reikia vertinti kaip pažangų visos žmonijos tobulėjimo reiškini*.⁶⁶

Mokslų daktarė Protasova E. teigia, kad antra kalba – tai didelis potencialas, būdas užsidirbti ir galimybė gyventi įdomesnę gyvenimą. Šiuolaikinis žmogus, atsidūręs už valstybės, kurioje gimė, ribų, neturi jaustis nuo pasaulio izoliuotu svetimšaliu, nesugebančiu prisitaikyti prie naujos aplinkos. Bendravimas su kitomis tautomis ir jų kultūros toleravimas praturtina asmenybę, pripildo ją vidine laisve ir nepriklausomybe, o tai reiškia, jog asmuo įgauna maksimalios gyvenimiškos sėkmės galimybę. Žinoma, ne kiekvienas žmogus kiekvienoje situacijoje sugeba jaustis „kaip žuvis vandenyje“. Tačiau asmenys – dvikalbiai, paprastai daug geriau adaptuojasi mus supančiame pasaulyje ir tai vyksta aukšto komunikacijos lygio dėka, t.y. galimybės bendrauti įvairiose situacijose dėka.⁶⁷

Kalbant apie užsienio praktiką, galima paminėti Vello tyrėjų išskirtas šešias sritis, kuriose dvikalbystė yra privalumas:

---

⁶³ КАЗАКЕВИЧ, О. А. Поддержка малых языков с помощью информационно коммуникационных технологий: зарубежный опыт.[interaktyvus]. [žiūrėta 2009m. lapkričio mėn. 3d.]. Prieiga per internetą: <<http://ifapcom.ru/files/publications/kazakevich.pdf>>

⁶⁴ MAZOLEVSKIENĖ, Aldona. ARBOČIENĖ, V. LAUMENIENĖ, D. *Dvikalbio vaiko lietuvių kalbos ugdymo gairės lietuviškoje darželio grupėje. //Projektų metodas ir pedagoginės studijos. Artyn studento*. Sud. Gražienė V. – Vilnius: Gimtasis žodis. 2001

⁶⁵ JACIKEVIČIUS, Aleksandras. *Daugiakalbystės psichologija*. – Vilnius. 1970

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁷ ПРОТАСОВА, Е. *Двуязычная семья. Развитие речи ребенка*. Хельсинки, 2006

1. *Mokykla*. Vaikai, kurie iš karto mokosi dviejų kalbų, lenkia klasiokus tiek skaityme, tiek rašyme. Ko pasekoje, jie dažniau geriau išlaiko egzaminus.
2. *Šeima*. Išmokti dviejų kalbų daug lengviau ikimokykliniame amžiuje. Vaikai lengvai pereina nuo vienos kalbos prie kitos.
3. *Darbas*. Dvi kalbos suteikia daugiau darbo pasirinkimo galimybių. Daugelis darbdavių, priimdami į darbą reikalauja žinoti bent dvi kalbas.
4. *Aplinkiniai*. Gebėjimas pereiti nuo vienos kalbos prie kitos suteikia privalumą visuomenėje. Kelių kalbų mokėjimas – galimybė įgyti daugiau draugų.
5. *Pasaulis*. Dauguma pasaulio gyventojų kalba daugiau nei viena kalba. Išmokus dvi kalbas, daug lengviau bus mokytis ir daugiau kalbų.
6. *Gyvenimas*. Dvi kalbos – tarsi dvi skrynelės, pripildytos įdomių istorijų, dainų, pasakų. Dviejų kalbų žinojimas – tai vartai į du skirtingus pasaulius.⁶⁸

Dvikalbiškumas, kuris anksčiau atrodė kenksmingas, dabar pasirodė esąs nekaltas, o gal net ir naudingas. Netrukus ir moksliniai vadovėliai pradėjo dvikalbiškumą vertinti arba neutraliai kaip bet kokią kitą žmogaus apraišką, arba net ir teigiamai. Kaip anksčiau daugumos priešiškas nusiteikimas kultūrinių bei kalbinių mažumų atžvilgiu galėjo pasiremti neigiamais moksliniais duomenimis, taip dabar tos pačios mažumos, reikalaujamos sau kultūrinių bei kalbinių teisių, gali remtis moksliniais duomenimis, rodančiais, jog dvikalbiškumas ne tik kad jų neskurdina, o priešingai, jas turtina.

2.4. Dvikalbystės mokymo grėsmės

Nors iki šiol nėra įrodyta, jog dvikalbystė yra žalinga, vis tik tai daugelis tyrėjų teigia, kad dvikalbiai susiduria ne tik su teigiama dvikalbystės puse, bet ir su neigiama.

Viena pagrindinių dvikalbystės grėsmių, kurią dažniausiai mini dvikalbystės tyrėjai yra **puskalbystė**. Puskalbystės pavojingumą yra apibūdinęs M. Hintas. Anot M. Hinto „Puskalbystė yra vaiko, veikiamo dviejų kalbų, nemokėjimas aiškiai reikšti savo minčių nė viena kalba.“ Jo atlikti tyrimai Estijoje parodė, jog remiantis „tam tikrais duomenimis“ – apie dešimt procentų (vadinasi, beveik kas dešimtas) vaikų yra potencialūs puskalbiai. Galbūt šis skaičius ir nėra toks didelis, tačiau jis baisus, kai už procentų regi žmones, tūkstančius vaikų, patiriančius stresą ir suaugusiuosius, dėl žemos

---

⁶⁸ КАЗАКЕВИЧ, О. А. Поддержка малых языков с помощью информационно коммуникационных технологий: зарубежный опыт. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009m. lapkričio mėn. 3d.]. Prieiga per internetą: <<http://ifapcom.ru/files/publications/kazakevich.pdf>>

kalbinės inteligencijos nesugebančių reikšti minčių, ir tokie žmonės suranda savo vietą gyvenime, tačiau ta vieta neatitiks įgimtų tų žmonių gabumų.⁶⁹ Vaikų puskalbystė dažniausiai susidaro dėl to, kad šeimoje nesudaromos sąlygos kalbos mokymuisi (neskiriama dėmesio bendravimui su vaiku, nekuriama dvasingumo atmosfera, neformuojamas teigiamas požiūris į kelias kalbas, vyrauja nenatūrali ir ribota šeimos narių žodinė sąveika ir pan.). Norėdami padėti vaikui išvengti kalbų raizgalynės (puskalbystės), kiekvienas iš tėvų nuosekliai ir nuolat turi bendrauti su vaiku tik savo gimtąja kalba (taikomas principas – „vienas asmuo – viena kalba“).⁷⁰

Kita ne mažiau svarbi dvikalbystės grėsmė, jau anksčiau minėta **kalbos kodų kaita**. Modernios identiteto teorijos teigia, kad mes esame mūsų pasakojamos istorijos. Lingvistiniu požiūriu galima pridurti – mes esame, ne tik pasakojamos istorijos, bet ir tam tikras istorijų pasakojimo būdas. Šį būdą galima apibendrinti lingvistiniu terminu – kodas. Kodų kaitą kalbininkai įvardina kaip kalbų pakeitimą dvikalbėje ar daugiakalbėje aplinkoje kalbininkai. Dažnai kalbama ne tik apie skirtingų kalbų, bet ir tos pačios kalbos atmainų kodų kaitą. Kalbant apie dvikalbes šeimas vartojamos skirtingos kodo kategorijos: kodų parinkimas, kodų kaita, kodų perjungimas, kodų maišymas ir pan.⁷¹

Tiriant dvikalbių šeimų komunikacinius ypatumus, galima būtų išskirti keletą kalbos kodų maišymo ir kaitos pavyzdžių:

- Skirtingų kalbų žodžiai sakinyje – dvikalbiai dažnai komunikacijos procese vienos kalbos kontekste pavartoja kitos kalbos žodžius. Tokiu atveju sakinyje susideda iš dviejų ar net kelių kalbų žodžių.
- Gramatinis derinimas – dvikalbiai dažnai vienos kalbos gramatinį derinimą perkelia į kitą kalbą.
- Įterpinių vartojimas – dvikalbių komunikacijos procese labai dažnai kalbant viena kalba įterpiami skambesni žodžiai iš kitos kalbos, kurie galbūt vaizdingiau skamba ir pan.
- Vertiniai ir pan.

Vienoks ar kitoks kodavimas tampa savaiminiu palaipsniui. Galima teigti, kad dvikalbėje šeimoje vyksta savaiminė kodų kaita, t. y. šeimos nariams abu kodai yra būdingi ir sudaro bendrą jo kalbinių priemonių repertuarą, taigi abu kodai ir reiškiasi nepriklausomai nuo aplinkybių. Remiantis D. Aliūkaitės atliktu tyrimu, galima daryti prielaidą, kad kalbėtojai nekontroliuoja savo kalbėjimo, nepritaiko savo kodo – tiesiog jiems būdinga tokia raiška.⁷²

---

⁶⁹ HINTAS, M. *Be rožinių akinių žvelgiant į dvikalbystę. //Mintys apie gimtąją kalbą.* – Vilnius: Mokslas, 1989

⁷⁰ [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. sausio mėn. 26 d.] Prieiga per internetą:

<http://www.eltern.de/familieerziehung/erziehung/erziehungsexikon/zweisprachige_erziehung.htm>

⁷¹ ALIŪKAITĖ, Daiva. *Tarminis kalbėjimas ir bendrinė kalba: kodų parinkimo aspektas.* Kaunas. – Kalbotyra, 2006

⁷² ALIŪKAITĖ, Daiva. *Tarmių ypatybių vertė kultūriniu požiūriu: Lyduokių šnektas.* – Kaunas, 2008

Jei dviejų kalbų veikiamas vaikas neturi gramatikos pagrindų, rašo Hintas, tai susidaro sunkumų analizuojant tų kalbų gramatinę sandarą. Vienos kalbos gramatinis modelis pradedamas taikyti kitai. Tuo galima įsitikinti, pavyzdžiui, iš verstinių tekstų; jie yra ypač jautri dviejų kalbų santykiavimo sritis. Vis dėlto visų pavojingiausia yra nepakankamas sąvokų susiformavimas. Šis sugebėjimas ir pasaulėvaizdis vaiko sąmonėje klostosi tik mokantis gimtosios kalbos. Dvi kalbos, jei jų mokomasi vienu metu, gali sukelti tik painiavą. Jos padarinys – abstrakčių sąvokų neapibrėštumas ir operavimo jomis netvirtumas. Kadangi vaikas daugiausia vartoja konkrečiąją leksiką, jo vystymosi trūkumai iškart neišryškėja, ir tik mokykloje ar dar vėliau paaiškėja, kad jis menkai orientuojasi. Be abejo, natūralu, kad dvikalbio vaiko žodyno atsargos kur kas didesnės negu bendraamžio, augusio vienkalbėje šeimoje. Tačiau iki galo susiformavusių sąvokų dvikalbis vaikas turi mažiau ir jomis operuoja netvirtai. Bendras psicholingvistinis dvikalbio vaiko išsivystymas yra kur kas žemesnis negu, vaiko augančio vienkalbėje šeimoje.⁷³

Lietuvių autoriai A. Jacikevičius ir J. Daukšytė, nagrinėdami kalbos mokymosi principu „vienas asmuo - viena kalba“, išskiria kodų kaitos problemą: *žodžių tarties ir gramatinio derinimo netaisyklingumas*. Čia taip pat pastebėta, kad vaikai vienos kalbos gramatinį derinimą perkelia į kitą kalbą, netaisyklingai kaitomos kalbos dalys, kalbant įterpiami kitos kalbos žodžiai. Jie atsiranda todėl, kad „mokantis antrosios kalbos, jos garsų sistema suvokiama pirmiausia per gimtosios kalbos fonetinę sistemą“. Klausydami negimtosios kalbos, mes paprastai nevalingai naudojames vadinamuoju gimtosios kalbos „fonetiniu tinklu“. O kadangi šis „tinklas“ yra ne visai tinkamas svetimajai kalbai, tai atsiranda suvokimo ir tarimo „klaidų“. Dar vienas dalykas, kurį pastebėjo mokslininkai, jog tokiose šeimose dažniau vyrauja mamos kalba, nes su ja vaikas praleidžia daugiau laiko. Todėl mamos kalbos vartojimas būna taisyklingesnis, tuo tarpu tėvo kalbos išmokimas sudėtingesnis.⁷⁴

Kalbant apie dvikalbystės mokymo grėsmes labai svarbu paminėti ir **mokymo būdą**. Kadangi labai dažnai problemų atsiranda būtent todėl, kad pasirenkamas netinkamas antrosios kalbos mokymo būdas. Užsienio mišrių vaikų darželių steigimo patirtis mus perspėja. Vaikų darželyje, kuriame kalbama ne gimtąja kalba į ikimokyklinio amžiaus pabaigą vaikas gali psicholingvistiškai atsilikti net 1–2 metais. Ne gimtąja kalba dėstomoje mokykloje šis atsilikimas spartėja (kai kurių duomenimis, tokiomis sąlygomis augęs 12 metų vaikas pagal kalbinį išsivystymą gali likti 8–9 metų vaiko lygio). Dvikalbystės negatyviosios pusės atvirai nepasirodo. Pavyzdžiui, kalbinio vystymosi trūkumų turintis vaikas kartais pagal skaitymo greitį prilygsta normaliam vaikui ar net jį pranoksta. Nepakankamas

⁷³ HINTAS, M. *Be rožinių akinių žvelgiant į dvikalbystę. //Mintys apie gimtąją kalbą.* – Vilnius: Mokslas, 1989

⁷⁴ DAUKŠYTĖ, Janina. *Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai. //Pedagogika.* 1998; JACIKEVIČIUS, Aleksandras. *Daugiakalbystės psichologija.* – Vilnius. 1970

išsivystymas paaiškėja tik tiriant, kaip suvokiamas perskaitytas tekstas, kaip jis vertinamas ir kokių asociacijų kelia. Dvikalbiai šneka šiek tiek lėčiau nei žmonės, gyvenantys vienkalbėje šeimoje ir mokantys tik vieną kalbą. Tačiau šis skirtumas yra tik sekundės sudedamosios dalys. Be to, dvikalbiams dažnai yra sunkiau rasti tinkamą žodį.

A. Jacikevičiaus teigimu, jau nuo pat pirmųjų užsiėmimų turi būti siekiama, kad kalbos nebūtų vertimais, lyginimais, aiškinimais painiojamos viena su kita, o galėtų formuotis besimokančiojo psichikoje kaip atskiros vienos ir kitos kalbos sistemos. Remiantis šiuo teiginiu bei pasauline patirtimi, užsiėmimų metu su vaikais būtina bendrauti valstybine kalba ir tik išimtiniais atvejais toleruoti vertimų metodą. Tačiau visos vaikams naujos sąvokos pirmiausia turi būti įvardijamos jų gimtąja kalba ir tik paskui lietuvių. Dvikalbio vaiko adaptaciniam laikotarpiui itin svarbu lietuviška aplinka, mažos grupės, vengimas kelių kalbų sąveikos grupėje, tinkamos lietuvių kalbos ugdymo priemonės, didesnis dėmesys kiekvienam vaikui.⁷⁵

Analizuojant dvikalbystę ir jos formavimąsi, būtina paminėti ir **interferencijos reiškini** – dviejų kalbų struktūrų sąveikos ypatumus. „Interferencija – įsimintinos informacijos išlaikymo pablogėjimas dėl to, kad ją slopina kita turima informacija”. Daugelis mokslininkų pabrėžia, kad kalbų mokymo metodikoje interferencija traktuojama kaip neigiamas nesąmoningų ankstesnės lingvistinės patirties perkėlimo rezultatas, kaip stabdanti gimtosios kalbos įtaka, apsunkinanti sėkmingą antrosios mokomosios kalbos sistemos įsisavinimą. J. Stasiūnaitė skiria net 7 interferencijos rūšis:

- *Gramatinę*: linksnių, giminių, žodžių derinimo, prielinksnių, priešdėlių vartojimo klaidos;
- *Leksinę – semantinę*: netikslus žodžio reikšmės vartojimas, svetimybų vartojimas ir kt.;
- *Morfologinę*: galūnių supaprastinimas, netaisyklingas galūnių vartojimas, žodžių trumpinimas, sangrąžos dalelytės vartojimo klaidos ir kt.;
- *Sintaksinę*: žodžių tvarkos sakinyje keitimas;
- *Stilistinę*;
- *Frazeologinę*.

Autorė pažymi, kad lietuvišką mokyklą lankančių vaikų iš kitakalbių ir dvikalbių šeimų kalboje labiausiai pasireiškia fonetinė, gramatinė, leksinė – semantinė ir morfologinė interferencija.

Ir galiausiai, tarp galimų dvikalbystės grėsmių minėtinas **adaptacijos** klausimas. Dvikalbiai vaikai, kaip ir visi kiti, susitinka ikimokyklinėse įstaigose, būdami skirtingo pasiruošimo. Vienintelis dalykas, ką jie turi bendro, tai kalba dviem ar net keliomis kalbomis, nes viena (ar net keliomis) tenka kalbėti namuose ir dar viena kalba reikalinga bendraujant su jį supančiais vaikais ir darželio personalu.

---

⁷⁵ JACIKEVIČIUS, Aleksandras. *Daugiakalbystės psichologija*. – Vilnius. 1970

Būtent tai ir yra esminis skirtumas tarp dvikalbių ir vienakalbių vaikų. Gerai nemokėdami kalbos, vaikai darželyje susiduria su papildomais ugdymo(si) sunkumais. Tai visų pirma tai liečia kitakalbius lietuvių darželyje. Jiems sunkiau bendrauti su savo vienmečiais, adaptuotis kolektyve. Įvairios veiklos metu šie vaikai dažniausiai lieka nuošalyje. Kalbinės veiklos metu jiems nelengva reikšti savo mintis, nes jie ne visada supranta daugelio žodžių reikšmes. Pirmosiomis dienomis vaikų darželio auklėtojoms dažnai tenka būti savotiškomis vertėjomis, aiškinti užduotis ne tik lietuvių, bet ir jų gimtosiomis kalbomis.

Gana dažnai vaikų darželio grupės aplinka yra mišri. Tokiose grupėse daugiakalbiai vaikai bendrauja ne lietuviškai, todėl net lietuviai bando „surusėti, sulenkėti“. Lietuviškai kalba tik su auklėtoja, o jei grupės didesnės, šis bendravimas gana ribotas. Todėl didesnės grupės gali ypač neigiamai atsiliepti vaiko adaptacijos procesui lietuvių darželyje. Adaptacijos laikotarpis darželyje būna sėkmingesnis, jeigu vaikui padeda tėvai. Sunkiau, jeigu tėvai visiškai nemoka lietuvių kalbos, šeimoje kalba rusiškai ar lenkiškai. Tokiu atveju svarbu, ar dvikalbis vaikas lanko lietuvių vaikų darželį iki mokyklos ir kiek laiko. Lietuvių vaikų darželis šiuo atveju tampa parengiamuoju etapu prieš atiduodant vaiką į lietuvių mokyklą. Praktiniai sprendimai taip pat gali pagreitinti ir palengvinti natūraliai vykstančius dvikalbių vaikų integracinius procesus, tačiau gali ir apsunkinti juos, jei bus dirbtinai mėginama forsuoti taikant vienokias ar kitokias priemones.

Dėl šių priežasčių atsiranda specifinių mokymosi sunkumų, mažėja moksleivių mokymosi motyvacija bei pažangumas. Taip atsitinka, nes dar nesusiformavus gimtosios kalbos sistemai, nevykusiai kuriama nauja kalbinė sistema. Jei pradėdant mokytis antrosios kalbos dirbama netinkamai, nesiformuoja savarankiškas antrosios kalbos kodas, nesiformuoja ir asmens dvikalbystė. Kalbos mokymasis tokiu atveju trunka ilgai ir nelabai efektyviai, dėl kalbų interferencijos vyksta kalbų maišymasis ir t. t.⁷⁶

Mokslininkų įrodyta, kad kalbinis neišsivystymas nėra vienintelis pavojus, gresiantis individui, gyvenančiam dvikalbystės sąlygomis. Dažnai menkos kalbinės inteligencijos žmogus ir kultūrinis lygis būna žemas, asmenybė susiskaldžiusi. Gimtoji kalba vaikui yra svarbus savo asmenybės identifikavimo faktorius, kuris ima reikštis nuo pirmųjų gyvenimo akimirų. Augančiam ir subrendusiam žmogui, norinčiam pozityviai pažinti savo asmenybę, reikia kalbinio – kultūrinio perimamumo ir aukšto savo kalbos bei kultūros vertinimo.

Dar ir dabar daugeliui tėvų dvikalbystė nėra prestižo reikalas, o tik antros kalbos mokymasis „iš reikalo“. Prie netinkamų aplinkybių priskiriama šeimoje dominuojanti interferuojanti kalbinė aplinka.

---

⁷⁶ STASIŪNAITĖ, J. *Dvikalbystė ir jos problemos ikimokykliniame amžiuje*. Žvirblių takas – 2000. Nr. 34 – 38

Šias nepalankias šeimos aplinkybes galėtų įveikti darželio pedagogai, tačiau auklėtojai ne visada pakankamai tikslingai plėtoja vaikų gebėjimą kalbėti. Priežastys gali būti įvairios: nepakankamas pedagogo ir vaiko kalbinis kontaktas, vaiko nepriskyrimas konkrečiam kalbos mokėjimo lygiui, manymas, kad vaikas išmoks kalbą savaime ir kt. A. Mazolevskienė pabrėžia, kad darželiuose trūksta to, kas skatintų vaikus kalbėti - įdomios kalbinės situacijos, dėmesio jo pasakojimui. „Pasigendama tikslingo kalbos mokymo: nederinama įvairių veiklos rūšių – žaidybinės, darbinės, intelektualinės su įdomiomis kalbinėmis užduotimis, kurios padėtų ugdyti lietuvių kalbos įgūdžius“.⁷⁷

Išsakytas mintis norėtųsi apibendrinti A. Jacikevičiaus žodžiais: „Daug sulaužyta iečių įrodinėjant daugiakalbystės žala ir naudą asmenybės tobulėjimui, tačiau negauta patikimų įrodymų, kuriais daugiakalbystės atvejais persveria jos naudingumas, o kuriais žalingumas“.⁷⁸

---

⁷⁷ MAZOLEVSKIENĖ, Aldona. *Dvikalbystės problemos ikimokykliniame amžiuje. //Pedagogika.* – T. 53 (2001)

⁷⁸ JACIKEVIČIUS, Aleksandras. *Daugiakalbystės psichologija.* – Vilnius. 1970

3. DVIKALBIŲ ŠEIMŲ KOMUNIKACINIŲ YPATUMŲ TYRIMAS

Vilniaus apskritis - tai įvairiakalbis kraštas. Apie pusė jos gyventojų yra lietuviai, trečdalis – lenkai, dešimtadalis – rusai. Taigi akivaizdu, kad Vilniaus krašte dvikalbystė yra labai paplitusi. Dėl šios priežasties tyrimui pasirinktos Vilniaus apskrities miestelio Pabradės dvikalbės šeimos. Pabradėje dvikalbystė vyrauja nuo senų laikų. Didelę dalį miesto gyventojų sudaro lenkai, kurių kalba ir tradicijos plačiai paplitusios miestelyje. Čia veikia lenkų mokykla, vyksta lenkų renginiai, steigiamos lenkų partijos, labai plėtojami santykiai su Lenkijos valstybe. Taip pat nemažai yra ir rusakalbių. Taigi, miestelyje vyrauja lietuvių, lenkų ir rusų kalbos. Todėl manoma, kad būtent šio miestelio dvikalbių šeimų komunikavimo ypatumai galėtų atskleisti bendras dvikalbystės tendencijas.

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas: išanalizuoti dvikalbių šeimų komunikacinius ypatumus.

Tyrimo objektas: Pabradės ir Vilniaus miestų dvikalbės šeimos.

Tiriamieji:

Tyrimo dalyvavo 39 tiriamieji iš dvikalbių šeimų. Dauguma apklaustų šeimų gyvena Pabradės mieste. Šis miestas pasirinktas tyrimui, kadangi čia pasireiškia dvikalbystė. Kelios šeimos iš pažįstamų rato apklaustos ir Vilniaus mieste. Pirmame tyrimo (anketinėje apklausoje) dalyvavo vyresni šeimos atstovai, antrame tyrimo (stebėjime) dalyvavo ir vaikai.

Tyrimo metodika

Dvikalbių šeimų komunikacinių ypatumų tyrimas atliktas trim etapais. Pirmasis kiekybinis tyrimas – *dvikalbių šeimų anketinė apklausa*. Šiuo tyrimu bandoma atskleisti pagrindines dvikalbių šeimų komunikacijos ypatybes, t.y. koku būdu mokomasi antros kalbos, kokia kalba pasirenkama kaip pagrindinė ir pan. Be to, anketinės apklausos pagalba atskleidžiamos pagrindinės dvikalbių šeimų charakteristikos, tai padėjo atrinkti tiriamuosius antrajam tyrimo etapui. Tyrimas atliktas 2009 m. rugsėjo – lapkričio mėnesiais. Tyrimo metu viso apklausti 39 dvikalbių šeimų atstovai. Tyrimo apklausos anketa sudaryta iš 16 klausimų. Visi klausimai, išskyrus 15-16 klausimus buvo su atsakymų variantais. Paskutiniai du klausimai atviri, kur atsakymą turi įrašyti patys respondentai. Atsakymai į klausimus apdoroti statistiškai ir rezultatai pavaizduoti diagramose. Anketinės apklausos metu atgal grįžo 39 užpildytos anketos. Šis skaičius nėra labai didelis, kad pakankamai atskleistų tiriamąją problemą, tačiau bendras dvikalbystės tendencijas galima išvelgti.

Kadangi pirmo tyrimo galima grėsmė - nedidelis užpildytų anketų skaičius – pasitvirtino, paaiškėjo, kad informacijos yra per mažai, kad būtų visapusiškai atskleista tiriama problema. Dėl šios priežasties buvo atliktas antras tyrimo etapas - *žvalgybinis tyrimas*. Šis tyrimas buvo paruošiamasis trečiajam tyrimui. Žvalgybinis tyrimas nėra išsamus, tik kaip pagalbinis trečiajam tyrimo etapui.

Trečiasis tyrimo etapas – *dvikalbių šeimų stebėjimas*. Stebėjimas buvo atliekamas gruodžio - sausio mėnesiais. Šis tyrimas labiau praktiškai atskleidė pagrindinius dvikalbių šeimų komunikacinius ypatumus.

Tyrimo organizavimas:

Kaip jau minėta tyrimas atliktas trim etapais: anketinė apklausa, žvalgybinis tyrimas ir stebėjimas. Anketinės apklausos metu dvikalbių šeimų atstovams buvo įvairiais kanalais (elektroniniu paštu, per pažįstamus) išdalintos 84 apklausos anketos. Anketose galima pasirinkti ar norima, kad ji būtų anoniminė ar paskelbti savo kontaktinius. Kontaktinių duomenų prašyta tų šeimų, kurios sutiktų dalyvauti antrame tyime. 39 užpildytos anketos grįžo atgal, jos buvo statistikai apdorotos, t.y. susumuoti atsakymai, paskaičiuoti rezultatai procentais ir pavaizduoti diagramomis.

Toliau žvalgybinio tyrimo pagalba buvo bandoma išskirti šeimas, kurių tyrimas galėtų duoti laukiamų rezultatų. Iš anketinės apklausos dalyvių buvo atrinktos šeimos, kuriose reiškiasi dvikalbystė. Buvo bandoma atrinkti kuo įvairesnes šeimas, kad būtų galima jas palyginti ir gauti įvairesnių rezultatų. Taip pat vienas iš atrankos kriterijų buvo vaikai. Buvo stengiamasi atrinkti šeimas, auginančias vaikus, nes būtent vaikų komunikacijos procese geriausiai matosi pagrindinės tendencijos. Žvalgybinio tyrimo metu atrinktos 7 dvikalbės šeimos.

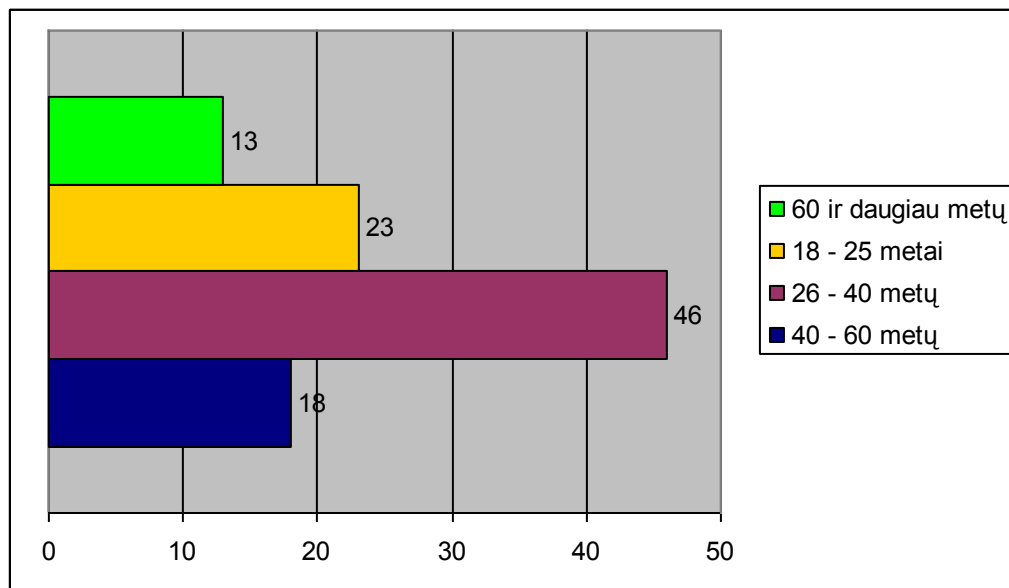
Trečiojo tyrimo – šeimų stebėjimo metu stebėtojas lankėsi kiekvienoje iš pasirinktų šeimų nuo trijų iki šešių valandų. Stebėtojas dalyvavo jų kasdieniniame gyvenime, stebėdamas šeimą iš šalies ir komunuodamas su šeimos nariais. Tyrimo rezultatai buvo konspektuojami ir po to išskirtos pagrindinės tendencijos. Šis tyrimas padėjo praktiškai atskleisti pagrindinius dvikalbių šeimų komunikacinius ypatumus ir pagrindines grėsmes.

3.2. Tyrimo rezultatai

Išanalizavus atliktus tyrimus, toliau pateikiami tyrimo rezultatai. Kadangi buvo atliekami du tyrimai, tai rezultatai pateikiami atskirai. Pirmame poskyryje bus pateikiami anketinės apklausos tyrimo rezultatai, antrame stebėjimo rezultatai.

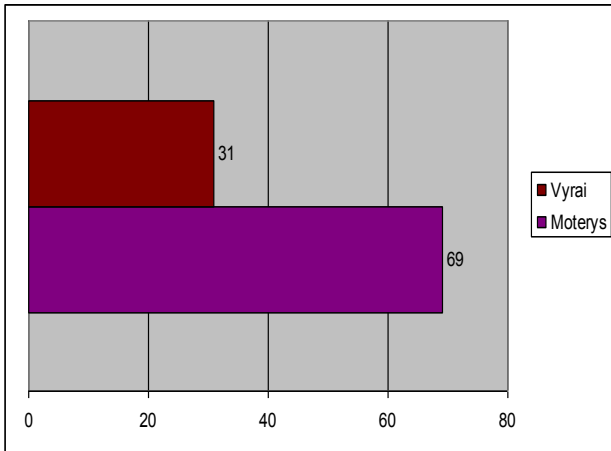
3.2.1. Anketinės dvikalbių šeimų apklausos rezultatai

Pirmiausia anketoje išskiriamos bendrosios apklaustųjų charakteristikos. Taigi iš apklaustųjų tarpo daugiausiai į anketas atsakė 26-40 metų dvikalbiai (18 apklaustųjų), toliau 18-25 metų - 9 apklaustieji, 40-60 metų – 7 apklaustieji ir virš 60 metų – 5 dvikalbiai (2 pav. pateikiama apklausoje dalyvavusių dvikalbių statistika procentais).

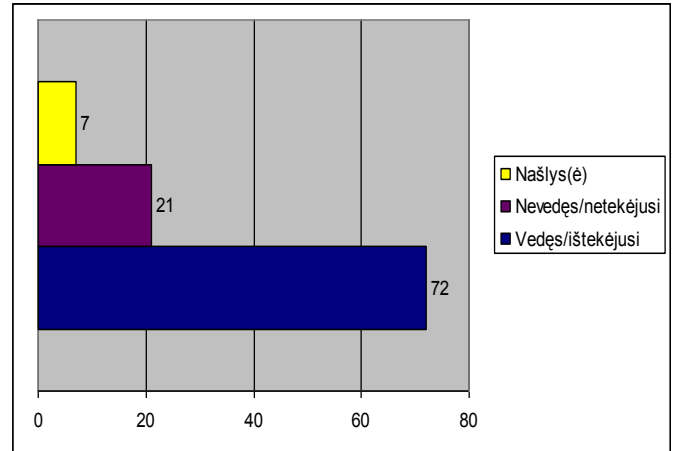

2 pav. Dvikalbiai pagal amžių (proc.)

Dauguma apklaustųjų dvikalbių buvo moterys, jų tyrime dalyvavo – 27, o vyrų apklausta 12. Iš 39 respondentų 28 nurodė, jog yra vedę/ištekėjusios, 8 – nevedę/netekėjusios ir 3 našliai/ės (šios apklaustųjų charakteristikos procentais pavaizduotos 3-4 paveiksluose).

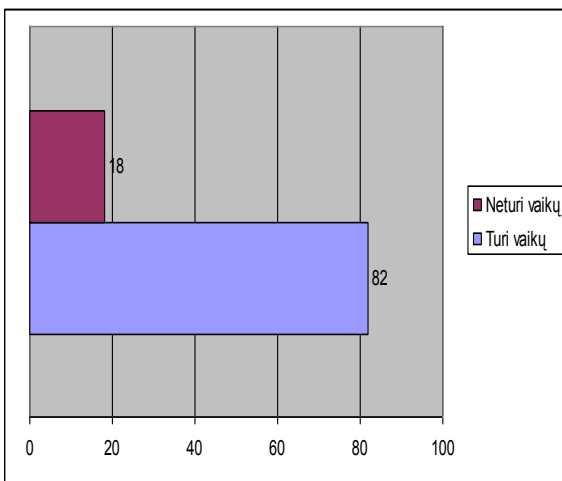

3 pav. Dvikalbiai pagal lytį (proc.)

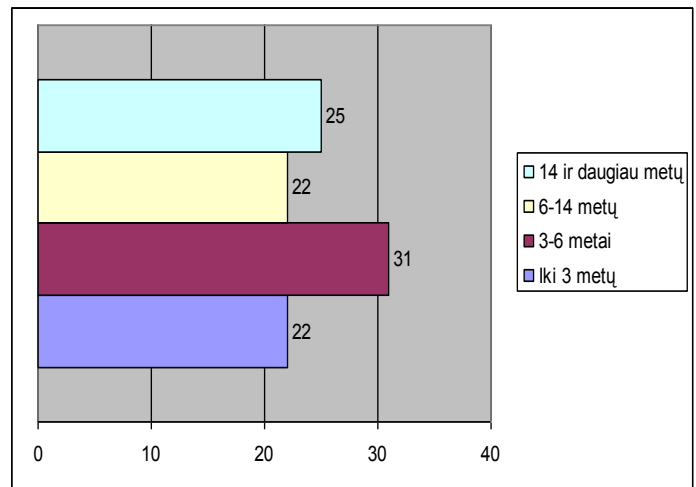

4 pav. Dvikalbiai pagal šeimyninę padėtį (proc.)

Ketvirtojo ir penktojo anketos klausimų atsakymai padėjo išsiaiškinti, ar apklaustieji turi vaikų ir jeigu turi – kokio amžiaus yra vaikai. Klausimas, kokio amžiaus yra vaikai, svarbus antrojo tyrimo atlikimui. Daugiausia atsakymų į šį klausimą pagrindu buvo atrenkamos šeimos antram tyrimo etapui – stebėjimui. Buvo atrenkamos šeimos, auginančios ikimokyklinio amžiaus vaikus, kadangi daugeliu tyrimų yra įrodyta, kad būtent šiame amžiuje labiausiai formuojasi dvikalbystės pagrindai. Taigi 32 tyrimo dalyviai nurodė auginantys vaikus ir 7 dvikalbiai vaikų neturi. Daugiausiai apklaustųjų (10) augina vaikus nuo 3 iki 6 metų, kito amžiaus vaikų pasiskirstė maždaug po lygiai: iki 3 metų – 7 vaikai, 6-14 metų – 8 vaikai ir virš 14 metų taip pat 8 vaikai (Respondentų pasiskirstymas pagal turimus vaikus ir jų amžių pateikiamas 5-6 paveiksluose). Iš atsakymų matome, kad šiek tiek daugiau nei pusė dvikalbių vaikų yra iki 6 metų, t.y. ikimokyklinio amžiaus, tinkančių antrajam tyrimui.

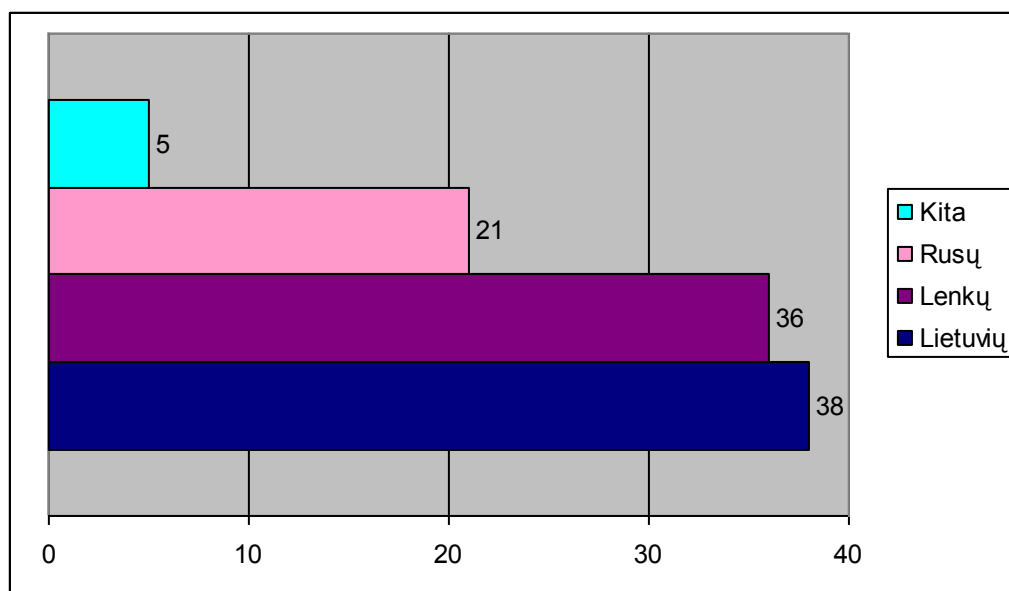

5 pav. Ar respondentai turi vaikų (proc.)

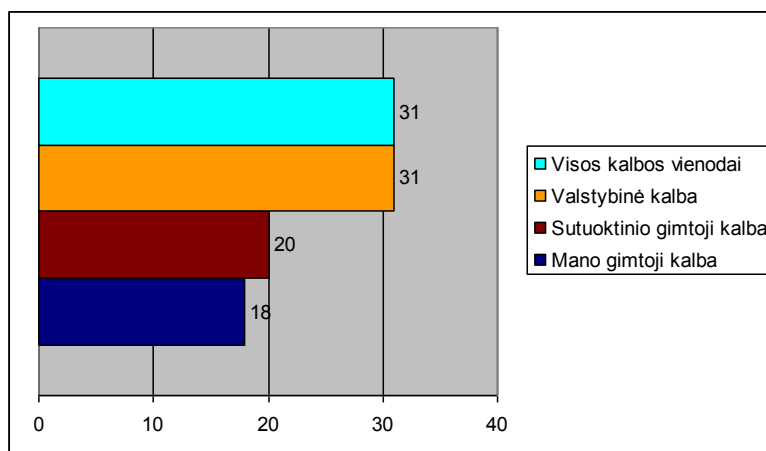
6 pav. Turimų vaikų pasiskirstymas pagal amžių (proc.)

Toliau respondentų buvo klausta, keliomis kalbomis jie kalba šeimoje, siekiant įsitikinti, kad tyrime tikrai dalyvauja respondentai iš dvikalbių šeimų. Taigi, bendraujančių šeimoje dvejomis kalbomis apklausti 34 asmenys (87 proc.), daugiau nei dviem kalbomis – 5 asmenys (13 proc.). Bendraujančių šeimoje viena kalba tyrime nedalyvavo. Dar vienas iš klausimų, apibūdinančių bendras apklaustųjų charakteristikas buvo, kokia kalba yra jų gimtoji kalba. Šis klausimas taip pat buvo suformuluotas tam, kad antrajam tyrimui būtų atrinktos kuo įvairesnės šeimos, su skirtingom vyraujančiom kalbom. Taigi tyrime dalyvavo 15 dvikalbių, kuriems gimtoji kalba yra valstybinė kalba (lietuvių), 14 apklaustųjų gimtoji kalba yra lenkų, 8 – rusų kalba ir 2 respondantai nurodė kaip gimtąją kalbą kitą (apklaustųjų pasiskirstymas pagal gimtąją kalbą procentais pavaizduotas 7 paveiksle).

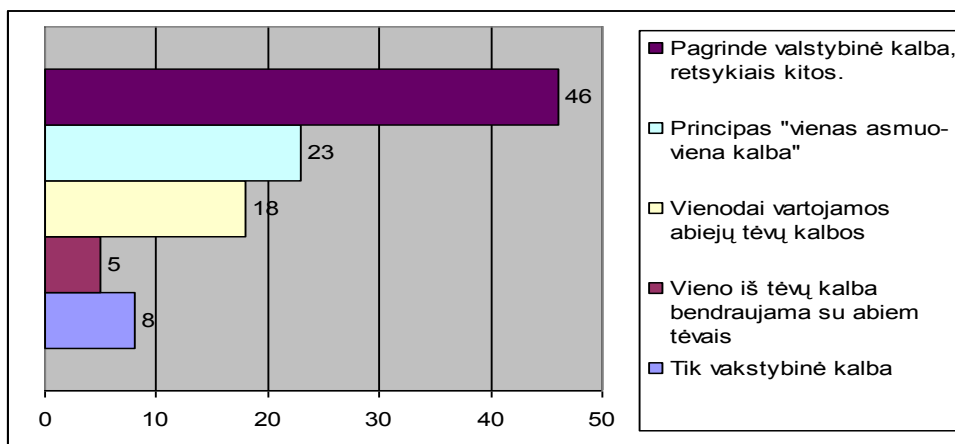
7 pav. Respondentų gimtoji kalba (proc.)

Tolesniais anketos klausimais labiau gilinamasi į pačią problemą, t.y. analizuojami dvikalbių šeimų komunikaciniai ypatumai. Į klausimą, kuri kalba vyrauja jų šeimoje, po 12 apklaustųjų atsakė, jog valstybinė ir visos kalbos vienodai. 7 atsakė, jog vyrauja jų gimtoji kalba ir 8, jog vyrauja jų sutuoktinio gimtoji kalba (atsakymai procentais pavaizduoti 8 paveiksle). Įdomu yra tai, jog nagrinėjant atsakymus pastebėta, jog kai kurie respondentų, kurių gimtoji kalba nebuvo valstybinė, šeimoje kaip vyraujančią nurodė visgi valstybinę kalbą.

8 pav. Šeimoje vyraujanti kalba (proc.)

Labiausiai dvikalbystės mokymosi tendencijas atspindi vaikai, nes suaugusieji jau turi susiformavusią dvikalbystę. O tai kaip vaikai prisitaiko dvikalbėje šeimoje, kokias kalbas jie pasirenka kaip bendravimo priemones parodo dvikalbystės formavimosi dėsningumus. Sekančiu klausimu būtent tai ir bandoma išsiaiškinti, kokias kalbas pasirenka vaikai dvikalbėje šeimoje. Kaip bebūtų keista daugiausiai apklaustųjų (18) teigia, kad jų vaikai pagrįdne vartoja valstybinę kalbą ir tik rečiau kitas kalbas. Toks atsakymas vyravo apklaustųjų, kurie augina vaikus nuo 6 iki 14 metų ir vyresnius. Nors tai nėra patikrinta, tačiau galima būtų daryti prielaidą, jog tie vaikai lanko mokyklas valstybine kalba. Ir net tuo atveju, kai valstybinė kalba nėra jų gimtoji kalba, namuose jie bendrauja būtent valstybine kalba. Tai galėtų būti variantas, aptartas teorinėje dalyje, kai antroji kalba vartojama dažniau ir palaipsniui tampa pagrindine kalba. 9 apklaustieji patvirtino, kad jų šeimoje bendraujama principu „vienas asmuo – viena kalba“, t.y. su kiekvienu iš tėvų vaikai kalba jų gimtąja kalba. 7 respondentai nurodė, kad vaikai vienodai naudoja dvi kalbas, 3 apklaustieji, kad vaikai bendrauja tik valstybine kalba ir 2 dvikalbiai nurodė kad jų vaikai vieno iš tėvų gimtąja kalba bendrauja su abiem tėvais (Kalbos vyravimas šeimoje procentais pavaizduotas 9 paveiksle).

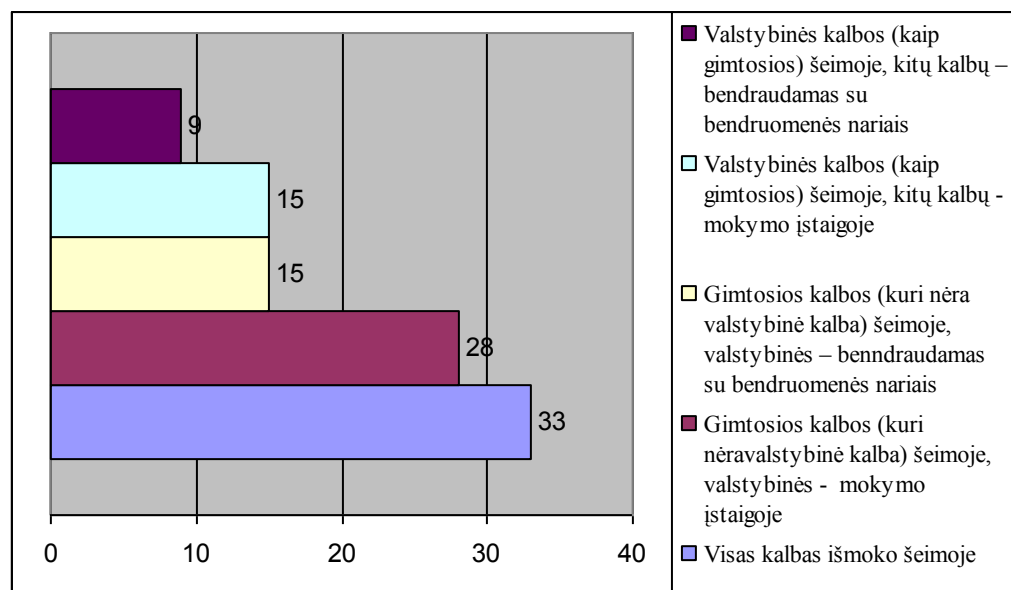

9 pav. Vaikų kalbos vyravimas šeimoje (proc.)

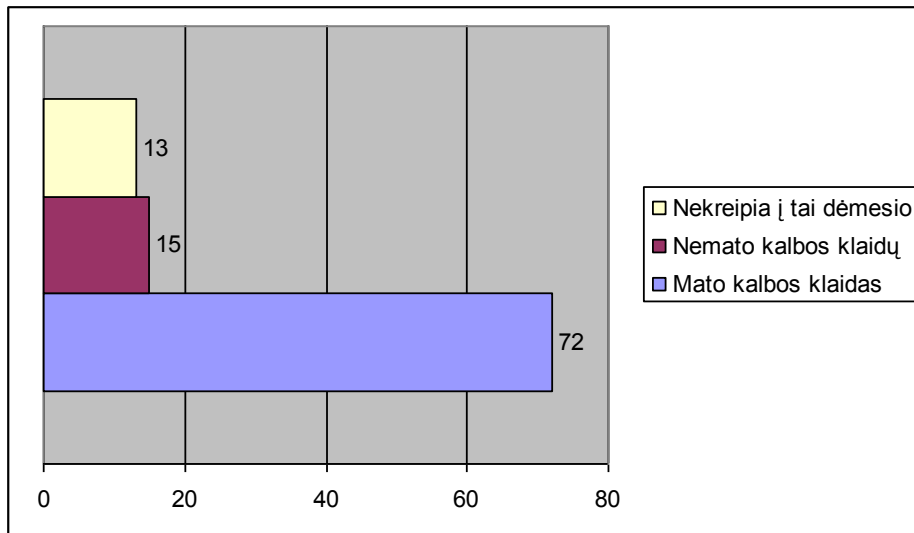
Kaip jau kalbēta teorinēje dalyje, svarbu yra būdas, kuriuo kalbos buvo mokyta: ar šeimoye, ar nuo gimimo lygiagrečiai su kita kalba, ar viena kalba pagrindinē, kitos mokyta mokymo įstaigoje kaip užsienio kalbos ir pan. Trečdalis apklaustųjų dvikalbių nurodē, jog visų kalbų vaikai išmoko bendraudami šeimoye. Vadinasi abi kalbos paraleliai naudojamos nuo pat mažens ir kiekvieną jų galima būtų traktuoti kaip pagrindinē. Kitas trečdalis nurodē, jog gimtosios kalbos, kurie nėra valstybinē kalba, vaikai išmoko šeimoye, o kitų kalbų mokymo įstaigose. Šis būdas būdingas tautinėms mažumoms, kai šeimoye vyrauja mažumos kalba ir pradēję lankyti darželį ar mokyklą, vaikai pramoksta ir kitų kalbų. Kitus atsakymus pasirinko mažiau respondentų:

- gimtosios kalbos (kuri nėra valstybinē kalba) mokēsi šeimoye, valstybinės – bendraudamas su bendruomenės nariais – šį atsakymą pasirinko šeši apklaustieji;
- valstybinės kalbos (kaip gimtosios) mokēsi šeimoye, kitų kalbų - ikimokyklinio/mokyklinio mokymo įstaigoje – taip pasirinko šeši apklaustieji;
- valstybinės kalbos (kaip gimtosios) mokēsi šeimoye, kitų kalbų – bendraudamas su bendruomenės nariais – 3 apklaustieji (kalbų išmokimo būdo pasirinkimas procentais pavaizduotas 10 paveiksle).

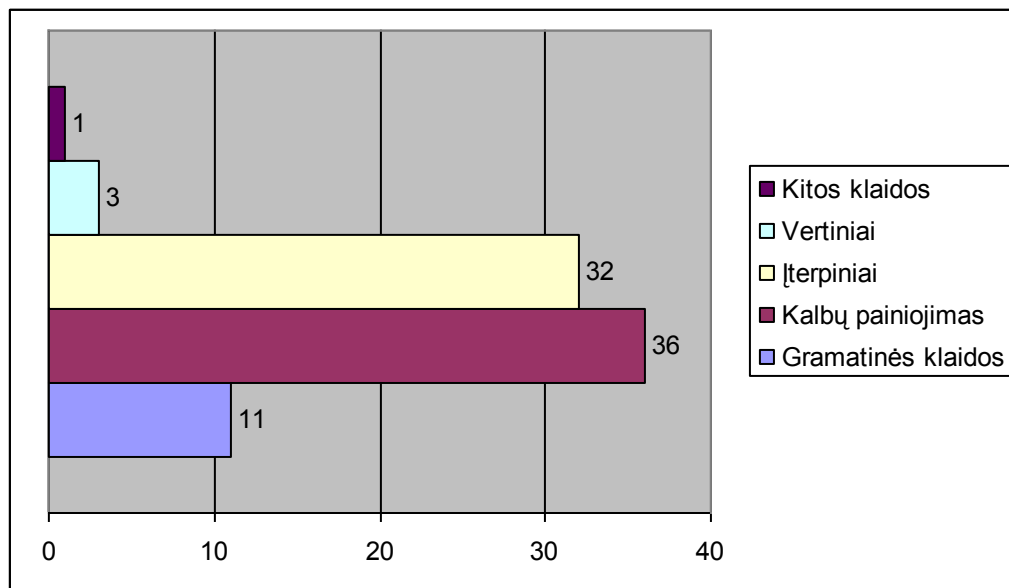
10 pav. Dvikalbių vaikų kalbų išmokimo būdai (proc.)

Teorinēje darbo dalyje buvo aptarta dvikalbių kalbos kodų kaitą, taip pat apie galimos dvikalbystės grėsmės ir problemos. Sekančiu tyrimo klausimu bandoma išsiaiškinti, ar patys dvikalbiai bendraudami pastebi kalbos klaidų. Dauguma – 28 dvikalbiai – patvirtino, jog mato klaidas kasdienėje kalboje, 6 teigia, jog klaidų jų kalboje nėra ir 5 apklaustieji apie tai nepagalvoja ir neatkreipē dėmesio (atsakymų rezultatai pavaizduoti 11 paveiksle).

11 pav. Ar mato dvikalbiai kalbos vartojimo klaidas (proc.)

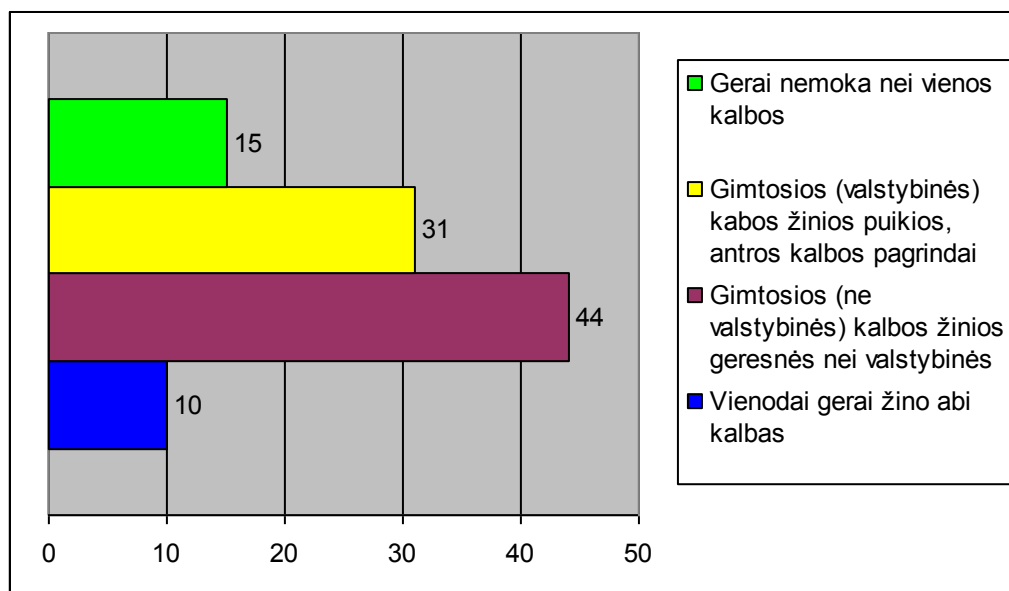
Toliau 28-ių atsakiusiųjų, kad mato kelių kalbų vartojimo klaidas, buvo prašoma atsakyti, kokias konkrečiai klaidas jie mato. Daugiausiai atsakymų buvo, jog dažniausiai pasitaiko kalbų painiojimo klaida, šį atsakymą pasirinko 10 apklaustųjų, taip dažnai taikomos klaidos – įterpiniai (šį atsakymą pasirinko 9 apklaustieji). 5 dvikalbiai kaip dažniausiai vartojamas klaidas įvardijo vertinius, 3 apklaustieji – gramatinės klaidas, ir 1 apklaustasis mato kitas klaidas (klaidos pagal rūšis pateikiamos 12 paveiksle).

12 pav. Nenuoseklumo rūšys (proc.)

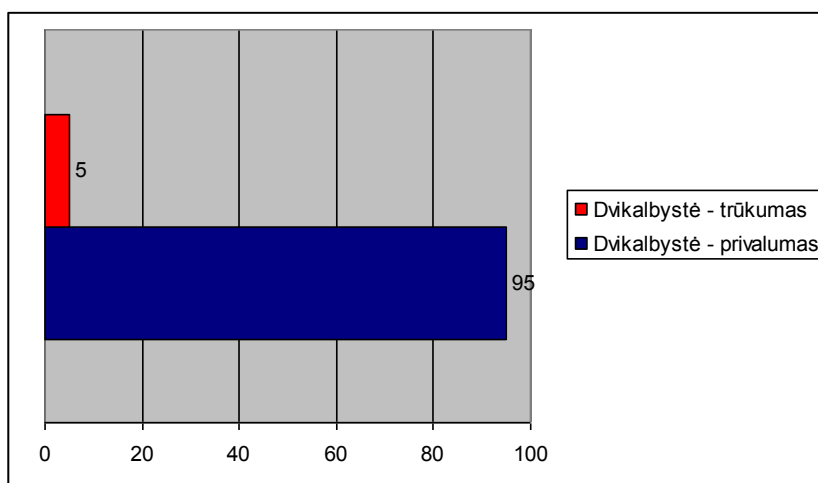
Dvikalbystėje viskas remiasi į tai, koks yra dviejų kalbų santykis: kuri kalba vartojama dažniau, kuri rečiau, kurios kalbos išmokstama geriau ir pan. Kitu anketos klausimu bandoma išsiaiškinti, kaip

respondentai vertina savo kalbų žinias. Daugiausiai apklaustųjų (tautinių mažumų šeimų nariai) – 17 respondentų savo gimtosios kalbos, kuri nėra valstybinė žinias vertina geriau nei antrosios (valstybinės) kalbos. 12 apklaustųjų, kurių gimtoji kalba lietuvių (valstybinė), gimtosios kalbos žinias vertina labai gerai, tuo tarpu kitų kalbų turi tik pagrindus. 6 dvikalbiai nurodė, jog gerai nemoka nei vienos kalbos, ir tik 4 nariai nurodė vienodai gerai žiną abi kalbas (kalbos žinių vertinimas procentais pateikiamas 13 paveiksle).

13 pav. Kalbos žinių vertinimas (proc.)

Galiausiai respondentų buvo prašoma išsakyti savo nuomonę apie tai, ar dvikalbystė yra privalumas šiuolaikinėje visuomenėje, ar trūkumas. Bei kokius konkrečiai privalumus ir trūkumus respondentai mato. Taigi 37 apklaustieji mano, kad dvikalbystė yra privalumas ir tik 2 dvikalbiai mano, jog dvikalbystė yra trūkumas (pasiskirstymas procentais pavaizduotas 14 paveiksle).

14 pav. Dvikalbystė: privalumas ar trūkumas (proc.)

Anketos pabaigoje respondentams buvo pateikti du atviri klausimai, kur prašoma nurodyti tris pagrindinius privalumus ir trūkumus, kuriuos įžvelgia dvikalbystėje. Taigi, apibendrinus atsakymų į šį klausimą rezultatus, galima išskirti pagrindinius dvikalbystės privalumus, kuriuos įvardino patys dvikalbiai:

- Dvikalbystė suteikia daugiau bendravimo galimybių (dviejų kalbų mokėjimo dėka galima praplėsti pažįstamų ratą, susirasti įvairesnių draugų ir pan.);
- Dvikalbystė praplečia žinias (galimybė skaityti literatūrą keliomis kalbomis, išgirsti žinias kitomis kalbomis, praplečia pasaulėvaizdį);
- Dvikalbystė leidžia pažinti kitas kultūras;
- Dvikalbystė suteikia daugiau įsidarbinimo galimybių;
- Dvikalbystė – viena pagrindinių priemonių adaptuojantis naujoje aplinkoje (pvz. tautinių mažumų adaptacija ir integracija);
- Dvikalbystė – galimybė išsaugoti savo šeimos identitetą.

Nors variantą, kad dvikalbystė yra trūkumas pasirinko tik du respondentai. Visgi buvo pateiktas ir kitiems respondentams klausimas, kokius dvikalbystės trūkumus mato. Nepaisant visų dvikalbystės gerųjų pusių, galbūt atsiras ir tokių, kurie įžvelgtų ir neigiamas. Taigi apibendrinus respondentų atsakymus, galima būtų išskirti tokius dvikalbystės trūkumus:

- Dvikalbystė iškraipo kalbą;
- Esant dvikalbystei nei vienos kalbos nemokama pakankamai gerai;
- Esant dvikalbystei padaroma daug kalbos klaidų;
- Dvikalbystė apkrauna mąstymą per dideliu informacijos kiekiu (nuolat galvojama kaip teisingai pavartot kalbas, kaip teisingai pereit iš vienos į kitą ir pan.)

3.2.2. Dvikalbių šeimų komunikacinių ypatumų stebėjimo rezultatai

Kitas tyrimo etapas – dvikalbių šeimų stebėjimas – buvo labiau sukoncentruotas ne į pačią dvikalbystės problemą siekiant atskleisti pagrindines tendencijas. Stebėjimas skirtas būtent dvikalbių šeimų komunikaciniams ypatumams iširti ir galimoms dvikalbių komunikacijos procese iškylančioms klaidoms atskleisti. Šio tyrimo metu po kelias valandas buvo svečiuojamasi tyrimui atrinktose šeimose ir stebimi jų kalbiniai ypatumai. Tyrimui pasirinktos 7 šeimos, turinčios vaikų, nes, kaip jau minėta, būtent vaikų komunikaciniai gebėjimai geriausiai atskleidžia dvikalbystės ypatumus. Taigi viena iš tiriamų šeimų buvo rusų-lenkų šeima, auginanti dvi dukteris virš 14 metų. Kaip pastebėta, šioje šeimoje

labai ryškiai vyrauja „vienas asmuo-viena kalba“ principas. Su mama mergaitės bendrauja tik lenkų kalba, su tėčiu tik rusų kalba. Mergaitės lanko mokyklą valstybine lietuvių kalba ir kaip bebūtų keista būtent lietuviškai jos bendrauja tarpusavy. Taigi, šios šeimos kasdienybėje vyrauja trys kalbos: lietuvių ir lenkų kaip pagrindinės, ir valstybinė kaip antroji kalba, kuri, galima sakyti, taip pat tampa pagrindine. Tyrimo metu pastebėta, kad mama ir tėtis labai gerai moka tik savo pagrindines kalbas, o vienas kito gimtąsias kalbas ir lietuvių kalbą valdo prasčiau. Tuo tarpu dukros pakankamai gerai ir vienodai moka visas tris kalbas: tas kuriomis bendrauja su tėvais ir valstybinę kalbą. Mergaičių kalboje išvelgiama mažai kodų kaitos ir galimų klaidų. Kartais jos padaro gramatinių klaidų, supainioja linksnius. Žymesnių kalbos painiojimų nepastebėta. Kitaip yra su suaugusiais, kurie kalbėdami dažnai supainioja kalbas, sakiniai susideda iš skirtingų kalbų žodžių, įterpiami kitos kalbos žodžiai į sakinį.

Kita stebėta šeima – lietuvių-lenkų šeima, auginanti 3 m. 6 mėn. sūnų. Kaip parodė stebėjimo rezultatai, šeimoje taip pat bendraujama principu „vienas asmuo –viena kalba“. Mama stengiasi su sūnumi bendrauti tik lietuvių kalba, tėtis – tik lenkų kalba. Vaikas, kurio kalbiniai gebėjimai dar tik formuojasi, taip pat stengiasi į mamą ir tėtį kreiptis būtent tomis kalbomis, kuriomis į jį kreipiasi kiekvienas iš tėvų. Tarpusavy tėvai bendrauja pagrinde lietuvių kalba, o su vaiku stengiasi kiekvienas kalbėti savo gimtąja kalba. Vaikas, įvertinant jo galimybes tokiam amžiuje, pakankamai gerai valdo abi kalbas. Tiek lietuvių, tiek lenkų kalba sugeba išreikšti mintis. Sūnus labai žymiai nepainioja dviejų kalbų žodžių, tik retsykais pritrūkus žodžių vienoje kalboje, pavartoja kitos kalbos žodį. Tiriant šios šeimos kalbinius ypatumus pastebėtas vienas įdomus faktorius. Kai kiekvienas tėvų kreipiasi į vaiką savo kalba, vaikas ta kalba ir atsako ar bent jau stengiasi atsakyti. Pats vaikas taip pat į tėvus kreipiasi kiekvieno jų kalba. Tačiau kai berniuką užkalbino stebėtoja ir kreipėsi į jį tėčio kalba (lenkiškai), vaikas pasimetė. Pradėjo abejoti kokia kalba atsakyti, pradėjo painioti žodžius. Galbūt užkalbinus priešingos lyties atstovei, vaikui buvo keista, kodėl į jį kreipiasi lenkiškai, kai mama į jį kreipiasi visada lietuviškai. Sunku įvertinti, ar taip nutiko dėl to, kad vaikas pripratęs, jog lenkiškai jį kalbina tėtis, ar todėl, kad vaiką kalbino nepažįstamas žmogus.

Trečioji tirta šeima – lietuvių, rusų, lenkų šeima. Mama (lietuviakalbė) su 4 metų sūnumi gyvena pas tėvus, kurie kasdien bendrauja rusų ir lenkų kalbomis. Tyrimo metu pastebėta, kad šioje šeimoje vyrauja „kalbinis chaosas“. Visi šeimos nariai tarpusavy bendrauja skirtingomis kalbomis, nuolatos painiojamos kalbos. Kalbant viena kalba, kone kiekviename sakinyje įterpiami kitos kalbos ištiktukai, epitetai ir pan. Taip kalbą įsivaizduoja kaip vaizdingesnę. Vaikas mokosi kelių kalbų šeimoje, nuo vaikystės, tai remiantis visomis teorijomis turėtų būti kalbos labiau įsisąmonintos ir teisingai vartojamos. Bet čia, ko gero, daug kas priklauso nuo kalbinės aplinkos. Nepriklausomai nuo to, kad tiriamos šeimos vaikas auga ankstyvosios dvikalbystės sąlygomis, netaisyklingą kalbą lemia netinkama

kalbinė aplinka. Į vaiką visi šeimos nariai kreipiasi kaip nori, painioja kalbas bendraudami su vaiku. Lygiai taip pat vystosi ir vaiko kalbiniai gebėjimai. Vaikas nuolat painioja kelias kalbas. Pvz. vaikas eina į kiemą ir sako: „Mama, aš pašol į ulicą.“ Vaiko kalba yra netaisyklinga ir kiek leidžia jo gebėjimai, jis gerai nemoka nei vienos kalbos.

Ketvirtoji šeima – imigrantai iš Rusijos, penkerius metus gyvenantys Lietuvoje. Šeima augina 5 metų dukterį ir 12 metų sūnų, kurie lanko mokymo įstaigas lietuvių kalba. Šeimoje vyrauja rusų kalba, tėvai tarpusavyje ir su vaikais bendrauja tik rusų kalba. Ir rusų kalba, kuri yra jų gimtoji kalba, yra labai taisyklinga, nepastebėta žymių gramatinių klaidų. Buvo pastebėta, jog šeimoje stengiamasi išsaugoti identitetą ir rusų kalba kaip gimtoji labai garbinama. Lietuvių kalbą kaip antrą kalbą tėvai žino patenkinamai, supranta lietuviškai, bet reikšti mintis taisyklingai gaunasi sunkiai. Tuo tarpu vaikai, kurie lanko mokymo įstaigas lietuvių kalba, tarpusavy dažniausiai bendrauja būtent šia kalba ir namuose. Abu vaikai lietuvių kalbą moka pakankamai gerai, sugeba reikšti mintis, bendrauti, tiesa klaidų pasitaiko nemažai, ypač gramatinių.

Penktoji tiriama šeima – lietuvių – rusų šeima, auginanti 9 metų dukrą. Tėčio gimtoji kalba – rusų, mamos – lietuvių. Vaikas lanko mokyklą lietuvių kalba. Šioje šeimoje vyrauja lietuvių kalba. Tiek su dukra, tiek tarpusavy tėvai pagrindė bendrauja lietuvių kalba. Ir tėtis, kurio gimtoji kalba rusų, visgi labiau šeimoje vartoja lietuvių kalbą, kuri jam taip pat tampa kaip pagrindinė. Rusų kalbą tėvai kartais pavartoja kalbėdami tarpusavy, tačiau labai retai. Tėtis galima sakyti pakankamai gerai moka abi kalbas, o mama ir dukra puikia reiškia mintis lietuvių kalba, o rusų kalbą moka kaip užsienio kalbą, nepakankamai tvirtai. Esant būtinybei susišnekėtų, tačiau visumoje žinios nėra labai stiprios. Jaučiama daug gramatinių klaidų, trūksta žodyno, todėl įterpiami žodžiai iš lietuvių kalbos.

Šeštoji šeima – lenkų - rusų šeima, turinti 7 ir 9 metų dukras. Ši šeima puikus pavyzdys, kai valstybinė kalba palaipsniui tampa pagrindine kalba. Kaip teigia patys tėvai, jie visą laiką tarpusavy bendraudavo rusų ir lenkų kalbomis, taip pat ir su mergaitėmis. Tačiau pradėjus mergaitėms lankyti mokyklą, palaipsniui šeimoje pradėjo vyrėti lietuvių kalba. Pradžioj lietuviškai tarpusavyje bendraudavo tik dukros, po kurio laiko priprato ir tėvai. Per visą laiką, kol buvo stebima šeima, jie tik kelis kartus pavartojo kitos kalbos žodžius, o šiaip visą laiką bendravo tik lietuviškai. Dukrų lietuvių kalba labai taisyklinga, tėvams dar kartais pritrūksta žodžių, neteisingai išverčia žodžius, panaudoja barbarizmus, tokius kaip „kurtkė“, „paduška“, „adijalas“ ir pan. Gimtosiomis kalbomis, kiek teko išgirsti, tėvai kalba labai gerai. Bet sunku įvertinti, kadangi tos kalbos per tyrimo laiką buvo pavartotos kelis kartus po kelis sakinius.

Septintoji šeima – lietuvių – lenkų šeima, auginanti 5 metų sūnų. Kartu su šeima gyvena lenkakalbė močiutė. Šioje šeimoje taipogi vyrauja principas „vienas asmuo – viena kalba“ Mama kalba

su sūneliu lenkiškai, tėtis lietuviškai. Vaikai taip pat kreipiasi į juos jų kalbomis. Tik pagrindinė klaida, pastebėta tyrimo metu, - močiutės bendravimas su anūku. Siekiant tinkamai įtvirtinti principą „vienas asmuo - viena kalba“, ko gero ir močiutei reikėtų pasirinktinai kreiptis į anūką kažkuria iš šeimoje vartojamų kalbų. Tuo tarpu močiutė kartais kreipiasi į vaiką lenkiškai, kartais lietuviškai. Stebint toks jausmas, kad močiutė tiki, jog taip bendraudama praturtina vaiko kalbų žinias. Nors iš tikro būtent bendravimas su močiute, klaidina vaiko kalbą. Su tėvais vaikas bendrauja taisyklingai, į kiekvieną jų kreipiasi jų kalba, nedaro žymių klaidų. Tuo tarpu kalbėdamas su močiute, daro nemažai klaidų ir painioja kalbas.

Dvikalbių šeimų stebėjimo rezultatai gana išsamūs. Dalyvavimas kasdiniame tokių šeimų gyvenime ir jų stebėjimas padėjo atskleisti daug dvikalbystės aspektų. Rezultatų tikslumą šiek tiek įtakojo stebėtojo dalyvavimas. Jei šeimos nežinotų, kad yra stebimos ir stebėjimas būtų daromas slapta, manoma, jog rezultatai būtų tikslesni. Kadangi tyrimo metu matėsi, kad kai kurios šeimos, matydamos, kad yra stebimos, stengėsi iškraipyti savo komunikacijos procesą. Vietomis buvo matyti, kad šeimose stengiamasi kalbėti kuo taisyklingiau, parinkinėti žodžius. Jautėsi, jog šeimos nariai komunikuoja ne visuomet natūraliai. Ypač tai jautėsi iš suaugusiųjų komunikavimo, tuo tarpu vaikai bendravo natūraliau ir tik visai mažiukus iš pradžių šiek trikdė svetimo žmogaus buvimas jų šeimoje. Po kiek laiko ir jie išdrąsėjo ir bendravo kaip įprasta. Pagrindė iš vaikų komunikacinių ypatumų šeimoje ir buvo galima daryti pagrindines stebėjimo išvadas.

3.3.3. Tyrimo apibendrinimas

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima būtų padaryti išvadą, jog dauguma respondentų, kalbančių dviem ar daugiau kalbų, pakankamai gerai nemoka nei vienos kalbos. Respondentai, kurių gimtoji kalba ne valstybinė, savo gimtosios kalbos žinias vertina geriau nei valstybinės kalbos. Tačiau dauguma moka ir valstybinę kalbą. Tuo tarpu respondentai, kurių gimtoji kalba valstybinė, nurodė, jog gimtosios kalbo žinias vertina labai gerai, tuo tarpu antros kalbos turi tik tam tikrus pagrindus. Kitas įdomus faktas, jog šeimos, auginančios mokyklinio mažiaus vaikus, nurodė, kad jų šeimoje pagrindė kalbama valstybine kalba. Tokius atsakymus pateikė net ir tos šeimos, kurių gimtoji kalba nėra valstybinė. Tikėtina, kad leidus vaikus į mokyklą valstybine kalba, palapsniui valstybinė kalba tampa kaip pagrindinė, o gimtoji kalba kaip antra kalba. Tėvai paprastai prisitaiko tokioje situacijoje prie vaikų ir kalba ta kalba, kurią vaikai mokosi mokykloje, nors tėvų gimtoji kalba visai kita.

Tyrimo metu buvo patvirtintas faktas, jog dvikalbystė visgi yra privalumas šiuolaikinėje visuomenėje. Visi apklaustieji teigė, jog dvikalbystė suteikia daugiau bendravimo galimybių, padeda praplėsti pažįstamų ratą. Pasak apklaustųjų dvikalbystė praplečia žinias ir leidžia pažinti kitas kultūras. Žinant ne vieną kalbą atsiranda daugiau įsidarbinimo galimybių ir pan.

Bet nepaisant visų dvikalbystės teigiamų pusių, dauguma respondentų visgi nurodė, jog mato kalbos klaidas dvikalbių šeimų komunikacijos procese. O kaip pagrindinį dvikalbystės trūkumą nurodė, kad dvikalbystė iškraipo kalbą. Apklaustųjų nuomone, esant dvikalbystei nei vienos kalbos nemokama pakankamai gerai, padaroma daug kalbos klaidų. Tą patį patvirtino ir dvikalbių šeimų stebėjimas.

Stebėjimo metu paaiškėjo, kad nėra vieno taisyklingo kalbų vartojimo modelio. Kalbų vartojimas ir įsisavinimas šeimoje daugiausiai priklauso nuo šeimoje vyraujančios kalbinės aplinkos. Nors buvo tirtos iš esmės sudėtimi ir vartojamomis kalbomis panašios šeimos, jų komunikaciniai ypatumai ženkliai skyrėsi, nes skyrėsi komunikavimo aplinka. Tyrimo metu taip pat patvirtino teorinėje dalyje aprašyta tyrimo medžiaga, jog, ko gero, negali būti vienodai gerai išmoktos abi kalbos. Bet kuriuo atveju visada viena kalba bus kaip pagrindinė, nesvarbu ar tai tavo gimtoji ar antra kalba. Taip pat stebėjimo metu įrodyta, jog nei vienoje tirtų šeimų nebuvo absoliučiai taisyklingos kalbos. Kiekvienoje iš šeimų pastebimos vienokios ar kitokios kalbos vartojimo klaidos. Nors kai kurių šeimų nariai, žinodami, kad yra stebimi ir stengėsi kalbėti kuo taisyklingiau, visgi anksčiau ar vėliau iškildavo klaidų ir netikslumų jų kalboje.

IŠVADOS, REKOMENDACIJOS

Vieni pirmųjų dvikalbystės apibrėžimų numatė, jog dvikalbystė yra vienodas dviejų kalbų mokėjimas, gebėjimas mąstyti skirtingomis kalbomis, gebėjimas laisvai pereiti iš vienos kalbos į kitą. Tačiau palaipsniui pereinama prie kitokios išvados. Vienodas abiejų kalbų mokėjimas yra labai retas. O dvikalbystė – tai galimybė išreikšti prasmingus žodžius bent viena kalba be gimtosios kalbos, galimybė bent viena užsienio kalba skaityti, rašyti ir suprasti, pakaitinis kelių kalbų vartojimas ir t.t. Tiek ankstyvojoje, tiek vėlyvojoje dvikalbystėje pagrindinis veiksnys, skatinantis vaiką mokytis dviejų kalbų, yra poreikis bendrauti, siekimas bendravimu patenkinti vienokius ar kitokius poreikius. Ir pastaruoju metu čia nėra akcentuojamas kalbų vartojimo taisyklingumas. Svarbiausia yra tai, kad asmuo sugebėtų suprasti ir sklandžiai kalbėti viena ar kita kalba. Taigi, laikui bėgant dvikalbystės suvokimas prastėja.

Iš tyrimo matome, jog esama daug dvikalbystės rūšių. Čia svarbu yra faktoriai, kuriais remiantis tos klasifikacijos sudaromos. Visos dvikalbystės klasifikacijos remiasi kalbų išmokymo būdu ir kalbų tarpusavio sąveika. Pagrindinį dėmesį reikėtų atkreipti į tai, kokių būdu yra mokomasi dviejų kalbų, ar jų mokytasi nuo gimimo lygiagrečiai, ar viena kalba pagrindinė, o kita išmokta iš šalies. Lygiai taip pat svarbu išnagrinėti, kaip dvi kalbos naudojamos viena šalia kitos: ar abi vienodai, ar abi vyrauja ir pan.

Kalbų vartojimas ir vieta dvikalbėje šeimoje labai priklauso nuo kalbų mokymosi būdo. Jei kalbų mokomasi šeimoje, paprastai vyrauja tendencija, kad abi kalbos yra traktuojamos kaip pagrindinės. Šeimos lengvai pereina nuo vienos kalbos vartojimo prie kitos, sugeba mąstyti ir reikšti mintis abejomis kalbomis. Mokantis kalbų šeimoje nuo vaikystės abiejų kalbų žinios ir vartojimas yra panašūs. Tuo tarpu mokantis antrosios kalbos mokymo įstaigoje, paprastai gimtoji kalba lieka kaip pagrindinė, o antroji kalba kaip užsienio. Pirmosios kalbos žinios būna geresnės nei antrosios kalbos. Mokantis antrosios kalbos mokymo įstaigoje, ta kalba vertinama tik kaip bendravimo priemonė, būtinybė norint susišnekėti. Gimtoji kalba tuo tarpu traktuojama kaip šeimos identiteto priemonė, minčių raiškos priemonė, be jos neišsivaizduojamas kasdienis šeimų gyvenimas. Tuo tarpu antros kalbos būtinybė nėra tokia didelė.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad sparčiai vystosi nykstančios kalbos faktorius. Dažnai antroji kalba, ypač, jei ji valstybinė kalba, palaipsniui tampa pagrindine kalba, o pagrindinė kalba tampa nykstančia arba naudojama kaip bendravimo priemonė atitinkamose situacijose. Tai ypač pasireiškia šeimose, kurių vaikai lanko mokymo įstaigas valstybine lietuvių kalba. Tyrimo metu pastebėta, kad net tos šeimos, kuriose lietuvių kalba nebuvo nei gimtoji, nei antroji kalba, namuose tarpusavy ar bent jau

vaikai tarpusavy bendrauja būtent lietuvių kalba. Vaikams pradėjus lankyti mokymo įstaigas lietuvių kalba, ši kalba palaipsniui jų šeimose tapo pagrindine.

Atlikto tyrimo metu paaiškėjo, jog visos ištirtos šeimos komunikuoja dviem ir daugiau kalbų, tačiau nei vienoje jų nepastebėta, kad abi kalbos būtų vartojamos vienodai taisyklingai. Net ir bendraujant pagrindine kalba pasitaiko mažiau ar daugiau klaidų.

Kaip teigiama mokslinėje literatūroje, dvikalbystės sąlygomis labai daug kas priklauso nuo kalbinės aplinkos, ką patvirtino ir atliktas tyrimas. Tyrimo metu paaiškėjo, kad savo sudėtimi ir vartojamomis kalbomis panašiose ar netgi vienodose šeimose jų komunikaciniai ypatumai kardinaliai skiriasi. Nuo to, kokioje kalbinėje aplinkoje vyksta komunikacijos procesas priklauso kalbų tarpusavio santykis (pagrindinė ir antra kalba), kalbų vartojimo eiliškumas, kalbų vartojimas skirtingose situacijose, daromos kalbinės klaidos ir pan.

Taigi, apibendrinant galima būtų pateikti pagrindinę tyrimo išvadą, jog dvikalbių šeimų komunikaciniai ypatumai ryškiai skiriasi ir juos įtakoja šeimų kalbinė aplinka ir kalbų mokymosi būdai.

Remiantis tyrimo išvadomis, galima būtų pateikti sekančias rekomendacijas:

- Tirtos šeimos gyvena dvikalbystės sąlygomis, tačiau realiai kai kurios šeimos nežinojo net tokios sąvokos ir nesusimąstė apie komunikacinius ypatumus jų šeimoje. Todėl norint išvengti dvikalbystės trūkumų ir grėsmių, būtina šviesti visuomenę dvikalbystės klausimu. Rekomenduojama rengti seminarus dvikalbėms šeimoms, kur būtų kalbama apie dvikalbystę, jos grėsmes ir galimus jų išvengimo būdus;

- Rekomenduojama dvikalbystės klausimą įtraukti į mokymo įstaigų mokymo programas. Galbūt nebūtina dvikalbystės dalyko išskirti kaip atskiro dėstomojo dalyko. Dvikalbystės problema galėtų būti įtraukta į kalbos kultūros kursą, kad vaikai būtų supažindinti su reiškiniu, kurio pagrindu jie bendrauja.

- Taip pat rekomenduojama kuo daugiau pažindinti visuomenę dvikalbystės klausimu: rengti laidas televizijoje, pvz. atkartoti tyrime atliktą šeimų stebėjimą. Stebėti dvikalbes šeimas ir rengti laidas apie jas, išskiriant pagrindines dvikalbystės problemas ir bandant atrasti būdus jų sprendimui.

- Taip pat reikėtų skleisti informaciją apie dvikalbystę ir spaudoje bei kitose visuomenės informavimo priemonėse. Iki šio darbo rašymo ir pati tik buvau girdėjęs tokią sąvoką kaip dvikalbystė, tačiau informacijos apie ją nežinojau jokios.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Master's *thesis subject* - bilingual families. *The aim* - to examine the circumstances of language learning and communicative characteristics of bilingual families. *The tasks were*: a) to define the concept of bilingualism and to identify main species, b) to examine the formation of bilingualism in the family context, c) to analyze language learning in educational institutions context, d) to examine the communication characteristics in bilingual families, e) to identify the main advantages of bilingualism, f) to identify the potential problems and shortcoming of bilingualism, g) to give possible recommendations for solving the problems of bilingualism.

The scientific literature studied in the research shows that bilingualism is an advantage in today's society. Bilingualism as a way of communication is useful in various fields of life: work, school, relatives, home, etc. Bilingualism helps to integrate in the different societies, supports connection between nationalities, helps to learn about new cultures and traditions.

The research revealed that the successful functioning of bilingualism is very dependent on the language learning method. It is very important to choose how and when to start learning a second language: in a family from an early age or in educational institution, or while communicating in a different environment and so on. The study also showed that communication features in the bilingual families depends on its linguistic environment. Studying essentially similar families (composition, learned languages) revealed a completely different families language features, language errors and so on. It is due to the fact that they communicate in a different linguistic environment.

The master's thesis material could be useful for bilingual families, for educational and other institutions dealing with bilingual families, for society as a whole which often confront with bilingualism in everyday environment.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

1. Агапова Т. Билингвизм: чудо или реальность?// <http://www.7ya.ru/articles/3772.aspx>
2. Aidukienė T. Dvikalbis ugdymas. //www.pedagogika.lt/naujienos/prielaid.pgf
3. Aliūkaitė D. Tarminis kalbėjimas ir bendrinė kalba: kodų parinkimo aspektas. - Kaunas. Kalbotyra, 2006
4. Aliūkaitė D. Tarmių ypatybių vertė kultūriniu požiūriu: Lyduokių šnekta. – Kaunas, 2008
5. Arnašienė Ž. Gimtosios kalbos ir svietimosios kalbos mokymosi sąsajos pradinėje mokykloje. Vilnius, 2007
6. Baker C. A. Parent's and teachers - guide to bilingualism – Clevedon. Philadelphia. Adelaide. 1996
7. Benaitis V. Kada gi tos kalbos mokytis. //Dialogas. 1999. Nr.33
8. Baršauskienė V., Janulevičiūtė B. Žmogiškieji santykiai. Kaunas.Technologija. 1999
9. Bendravimo psichologija. Vadovėlis. Kaunas:Technologija, 2005
10. Bradaitė D. Vaikai ir dvikalbystė. <http://www.ipc.lt/liet/arskait-3.htm>
11. Daukšytė J. Organizuoto dvikalbystės formavimo pradinėse klasėse psichologiniai ir pedagoginiai pagrindai. /Metodinės rekomendacijos. –Vilnius, 1987
12. Daukšytė J. Psichologiniai – Pedagoginiai dvikalbystės formavimosi ypatumai. //Pedagogika. 1998
13. Fishman J.A. Language Loyalty in the United States, The Hague, 1966
14. Furst M. Psichologija. Vilnius. Lumen, 2000
15. Grosjean F. Individual bilingualism. In The Encyclopedia of Language and Linguistics. Oxford: Pergamon Press, 1994
16. Harding-Esch E., Riley Ph. The bilingual family– a handbook for parents. – Cambridge University, 2003
17. Hintas M. Be rožinių akinių žvelgiant į dvikalbystę. //Mintys apie gimtąją kalbą. – Vilnius: Mokslas, 1989
18. Jacikevičius A. Svetimų kalbų mokymas ir daugiakalbystė vaikystėje. //Žvirblių takas. – 1995. Nr.2.
19. Jacikevičius A. Daugiakalbystės psichologija. – Vilnius. 1970
20. Jacikevičius A., Gučas A., Rimkutė E. Bendroji psichologija. Vilnius: Mokslas, 1986
21. Janonienė D., Survutaitienė D. Tautinių mažumų vaikų mokyklinė integracija. – Vilnius, 2007
22. Kalbų mokymo politikos aprašas. – Vilnius: Švietimo parūpinimo centras prie LR ŠM, 2006
23. Kareniauskienė D. Kada dvikalbystė žalinga. //Dialogas. – 2004 03 19. Nr.12 (605)

24. Казакевич О. А. Поддержка малых языков с помощью информационно коммуникационных технологий: зарубежный опыт// <http://ifapcom.ru/files/publications/kazakevich.pdf>
25. Landsbergienė A. Užsieniečių, atvykusių gyventi ar dirbti į Lietuvą, vaikas. //Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos. – Vilnius. 2004
26. Mazolevskienė A. Dvikalbystės problemos ikimokykliniame amžiuje. //Pedagogika. – T. 53 (2001)
27. Mazolevskienė A. Pedagogų nuostatos bei kompetencija ugdyti priešmokyklinio amžiaus kitakalbių vaikų lietuvių kalbą. //Pedagogika. – T. 68 (2003)
28. Mazolevskienė A. Dvikalbiukas lietuviškame darželyje. //Mokykla. – 1992.Nr.7–8
29. Mazolevskienė A. Dvikalbystė Lietuvos šeimose. //Pedagogika. – T. 42 (2000)
30. Mazolevskienė A. Dėmesio – dvikalbiukai. //Mokykla. – 1999. Nr. 4
31. Mazolevskienė A. Dvikalbystė ar puskalbystė. //Dialogas. – 1998 02 06. Nr. 6 (314)
32. Mazolevskienė A. Dvikalbių vaikų lietuvių kalbos mokėjimo ypatumai. //Mano vaikai. //Sud. Monkevičienė O. – Vilnius. 2003
33. Mazolevskienė A. Priešmokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų lietuvių kalbos gebėjimų ugdymas, taikant komunikacinį metodą. – Vilnius, 2006
34. Mazolevskienė A., Arbočienė V., Laumenienė D. Dvikalbio vaiko lietuvių kalbos ugdymo gairės lietuviškoje darželio grupėje. //Projektų metodas ir pedagoginės studijos. Artyn studento. //Sud. Gražienė V. – Vilnius: Gimtasis žodis. 2001
35. Mazolevskienė A., Montvilaitė S. Ikimokyklinio amžiaus dvikalbių vaikų kalbų ugdymo realijos: Lietuvos patirtis pasauliniame kontekste. – Vilnius, 2007
36. Минасóва К.Р.. Двужычы́е как способ культурной интеграции этнических меньшинств в многонациональном обществе. - Санкт-Петербург, 2002
37. Pažūsis L. Šiaurės Amerikos lietuvių kalba (dvikalbystės sąlygojamų reiškinių tyrinėjimai). – Vilniaus Universiteto leidykla, 2009
38. Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. – Švietimo aprūpinimo centras prie LR ŠM: Vilnius, 2004
39. Prosnjakova H. Paramos ir pagalbos būdai, padedantys kitakalbių šeimų vaikams ugdytis komunikavimo kompetenciją. //Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. //Metodinės rekomendacijos. – Vilnius. 2004
40. Протасова Е., доктор пед. наук. Двужычы́ная семья. Развитие речи ребенка. Хельсинки, 2006
41. Shin S. J. Kodo pakeitimo samprata ir dvikalbystės vertė. //Permainos. – 2001
42. Сигуан М., Макки У.Ф. Образование и двуязычие. М., 1990

43. Skripienė R. Ankstyvas valstybinės kalbos mokymas(-is) – sėkmingos socializacijos prielaida. //Ugdymo problemos. – IV (XXXI)1998
44. Skripkienė R. Ankstyvas valstybinės kalbos ugdymas. //Ugdymo problemos III (XXX) tomas: mokslo darbai. – Vilnius: P. I. 1998
45. Skripkienė R. Dvikalbystės problema. //Ugdymo problemos, II (XXIX) tomas: mokslo darbai. – Vilnius: P. I., 1997.
46. Skripkienė R. Dvikalbis ugdymas Lietuvoje: prielaidos, siekiai ir galimybės. // <http://www.pedagogika.lt/6ps/rsdvikl.doc>
47. Stasiūnaitė J. Dvikalbystė ir jos problemos ikimokykliniame amžiuje. //Žvirblių takas – 2000. Nr. 34 – 38
48. Šernas V. Svarbi metodologinio kalbų mokymosi modelio dimensija. Vilnius, 2006
49. Two or More Languages in Early Childhood: Some General Points and Practical Recommendations// <http://www.cal.org/resources/digest/earlychild.html>
50. Vabalas – Gudaitis J. Svetimų kalbų mokymas ir dvikalbiškumas vaikystėje. //Mintys apie gimtąją kalbą. – Vilnius /Mokslas, 1989
51. Žukauskienė R. Raidos psichologija. //Vilnius. 1998.
52. Psichologijos žodynas. //Vilnius, 1993.
53. Tarptautinių žodžių žodynas. //Vilnius, 1985.
54. Wei L. The Biligualism reader. New York, 2000
55. Ярмиева Р.М. Роль семьи в формировании и развитии языка// <http://www.mirrossii.ru/images/pubs/2008/11/06/0000325159/yarmieva.pdf>

PRIEDAS

Apklaustos anketa

Gerbiamieji Respondentai,

Aš, Gražina Sinkevič, Vilniaus universiteto Tarptautinių komunikacijų magistrantūros studijų programos studentė, rašau baigiamąjį darbą tema „Komunikacijos ypatumai dvikalbėse šeimose“.

Šios apklaustos tikslas – išsiaiškinti pagrindines dvikalbių šeimų komunikacijos tendencijas, dviejų ar kelių kalbų tarpusavio santykį šeimoje. Taip pat svarbu išanalizuoti pačių dvikalbių požiūrį į dvikalbystę ir dvikalbystės vertinimą.

Maloniai prašau Jūsų atsakyti į anketos klausimus, kurie padės man siekti aukščiau įvardintą tikslą.

Ši anketa yra anoniminė. Visi apklaustos metu surinkti duomenys bus panaudoti tik šiame darbe. Jums tinkamą atsakymą apibraukite.

Tikiuosi Jūsų atvirumo ir nuoširdumo, atsakant į anketos klausimus.

1. Jūsų amžius:
  - a) 18 – 25 metai;
  - b) 26 - 40 metų;
  - c) 40 – 60 metų;
  - d) 60 ir daugiau metų.
2. Jūsų lytis:
  - a) vyras;
  - b) moteris.
3. Jūsų vedybinė padėtis:
  - a) vedęs/ ištekėjusi;
  - b) nevedęs/ netekėjusi;
  - c) našlys (ė).
4. Ar turite vaikų?
  - a) Taip;
  - b) Ne.
5. Kokio amžiaus Jūsų vaikai? (atsako tie, kurie į trečią klausimą atsakė „Taip“)

- a) iki 3 metų;
  - b) 3-6 metai;
  - c) 6-14 metų;
  - d) 14 metų ir daugiau.
6. Keliomis kalbomis kalbate šeimoje?
- a) viena kalba;
  - b) dviem kalbomis;
  - c) trimis ir daugiau kalbų.
7. Kokia kalba yra Jūsų gimtoji kalba?
- a) lietuvių;
  - b) lenkų;
  - c) rusų;
  - d) kita.
8. Kuri kalba vyrauja Jūsų šeimoje?
- a) mano gimtoji kalba;
  - b) sutuoktinio gimtoji kalba;
  - c) valstybinė kalba;
  - d) visos kalbos naudojamos vienodai.
9. Kurią kalbą vartoja Jūsų vaikai?
- a) valstybinę kalbą;
  - b) vieno iš tėvų kalba bendrauja su abiem tėvais;
  - c) vienodai vartoja abiejų tėvų kalbas;
  - d) su motina kalba jos gimtąja kalba, tu tėvu jo gimtąja kalba;
  - e) pagrinde vartoja valstybinę kalbą, retsykiais kitas kalbas;
  - f) tik valstybinę kalbą.
10. Kur Jūsų vaikai mokėsi kalbų?
- a) visas kalbas išmoko bendraudami šeimoje;
  - b) gimtosios kalbos (kuri nėra valstybinė kalba) mokėsi šeimoje, valstybinės - ikimokyklinio/mokyklinio mokymo įstaigoje;
  - c) gimtosios kalbos (kuri nėra valstybinė kalba) mokėsi šeimoje, valstybinės – bendraudamas su bendruomenės nariais.
  - d) valstybinės kalbos (kaip gimtosios) mokėsi šeimoje, kitų kalbų - ikimokyklinio/mokyklinio mokymo įstaigoje;

- e) valstybinės kalbos (kaip gimtosios) mokėsi šeimoje, kitų kalbų – bendraudamas su bendruomenės nariais.

11. Ar matote kalbų vartojimo klaidų, netikslumų savo ir vaikų komunikacijos procese?

- a) taip;
- b) ne;
- c) neatkreipiau dėmesio.

12. Kokias pagrindinės kalbų vartojimo klaidas matote? (atsako tie, kurie į 11-tą klausimą atsakė „Taip“).

- a) gramatinės klaidos - painiojami kelių kalbų linksniai, galūnės ir pan.
- b) painiojamos kalbos, t.y. sakinyje susideda iš kelių kalbų žodžių;
- c) įterpiniai – kai vienos kalbos sakinyje panaudojami kitos kalbos ištiktukai ar kiti geriau skambantys ar išreiškiantys emocijas žodžiai;
- d) vertiniai – kai vienos kalbos žodžiai netinkamai išverčiami į kitą (pvz. rusiškai „на днях“, dažnai lietuviškai pasako “ant dienų”, o ne šiomis dienomis).
- e) kitos klaidos.

13. Kaip vertinate savo gimtosios ir antrosios kalbos žinias?

- a) abi kalbas moku puikiai;
- b) gimtosios kalbos (kai ji ne valstybinė kalba) žinias vertinu geriau nei antrosios (valstybinės);
- c) gimtosios kalbos (kai ji valstybinė kalba) žinias vertinu geriau, kitų kalbų turiu tik tam tikrus pagrindus;
- d) nei vienos kalbos nemoku pakankamai gerai.

14. Kaip manote, dvikalbė šeima šiuolaikinėje visuomenėje yra:

- a) privalumas;
- b) trūkumas.

15. Kokius išskirtumėte dvikalbystės privalumus (parašykite, Jūsų nuomone, tris pagrindinius):

- a) .....
- b) .....
- c) .....

16. Kokius išskirtumėte dvikalbystės trūkumus (parašykite, Jūsų nuomone, tris pagrindinius):

- a) .....
- b) .....
- c) .....

Dėkoju už atsakymus.

Pagarbiai,

Gražina Sinkevič